

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра європейської економіки і бізнесу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Міжнародні економічні відносини

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

29 «Міжнародні відносини»

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

292 «Міжнародні економічні відносини»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**на тему «Експортна спеціалізація у контексті інтеграції України до
внутрішнього ринку ЄС»**

здобувача Трескова Михайла Григоровича

Науковий керівник:
доктор економічних наук, професор, Чужиков В.І.

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: *д.е.н., доцент Федірко О.А.*

(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра європейської економіки і бізнесу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Міжнародні економічні відносини

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

29 «Міжнародні відносини»

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

292 «Міжнародні економічні відносини»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

_____ С.І. Ткаленко

« ____ » _____ 20 ____ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ О.А. Федірко

« ____ » _____ 20 ____ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Трескову Михайлу Григоровичу

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему «Експортна спеціалізація у контексті інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «28» 12 2023 р .№ 2320-ст.

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах При розробці основних положень роботи, теоретичну основу дослідження склали фундаментальні праці українських та зарубіжних вчених, а також міжнародні звіти.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні підходи дослідження характеру експортної спеціалізації апліканта на вступ до ЄС
-----------------	---

Розділ 2	Експортна спеціалізація України у торгівлі з Європейським Союзом
Розділ 3	Секторальна й регіональна структура експортної спеціалізації України
	фінансовими інституціями у період дії правового режиму воєнного стану
Об'єкт дослідження:	Процес трансформації спеціалізації держави-апліканта на вступ до інтеграційного угруповання
Предмет дослідження:	Інструменти і механізми регулювання спеціалізації України в процесі її конвергенції з ЄС
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Дослідити характер, структуру та особливості трансформації спеціалізації України в процесі її коінтеграції з ЄС

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Процес трансформації спеціалізації держави-апліканта на вступ до інтеграційного угруповання.
У розділі 2	Особливості і характер міжнародної спеціалізації України, спільні механізми і інструменти регулювання та причини прикордонних конфліктів вітчизняних експортерів з товаровиробниками з ЄС.
У розділі 3	Секторальна структура українського експорту та регіональна модель вітчизняного експорту.

**Завдання підготував
науковий керівник**

Чужиков В.І.

« ____ » _____ р.

**Завдання одержав
Здобувач**

Тресков М.Г.

« ____ » _____ р.

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 71 сторінок, 4 таблиць, 10 рисунків, список використаних джерел з 68, найменувань, додатки.

Експортна спеціалізація у контексті інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС

Кваліфікаційна бакалаврська робота досліджує процес трансформації та адаптації української економіки до умов євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є процес трансформації спеціалізації держави-апліканта на вступ до інтеграційного угруповання .

Предметом дослідження є інструменти і механізми регулювання спеціалізації України в процесі її конвергенції з ЄС.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи - аналіз та оцінка експортної спеціалізації України в контексті її інтеграції до внутрішнього ринку ЄС. Це включає вивчення чинників, що впливають на структуру та динаміку експорту, а також розробку рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності української продукції на європейському ринку.

Відповідно до поставленої мети були *визначені такі завдання*: Визначити основні теоретичні підходи до дослідження міжнародної спеціалізації та її значення для країни-апліканта на вступ до ЄС; Проаналізувати індикатори трансформаційних змін в структурі міжнародної спеціалізації України; Дослідити особливості і характер міжнародної спеціалізації України у торгівлі з Європейським Союзом; Оцінити спільні механізми та інструменти регулювання торгівлі між Україною та ЄС; Виявити причини прикордонних конфліктів вітчизняних експортерів з товаровиробниками з ЄС.

Практичне значення отриманих результатів. Розробки стратегій економічної політики, спрямованих на підтримку та розвиток експортної діяльності України; Підготовки рекомендацій для українських підприємств щодо адаптації до вимог європейського ринку; Підвищення конкурентоспроможності українських товарів і послуг на міжнародних ринках.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024 рік

Рік захисту роботи 2024 рік

Ключові слова: Експортна спеціалізація, євроінтеграція, міжнародна торгівля, економічна конвергенція, регулювання торгівлі, конкурентоспроможність

Відгук
на кваліфікаційну бакалаврську роботу здобувача факультету Міжнародної економіки і менеджменту освітньо-професійної програми «Міжнародні економічні відносини»

Трескова Михайла Григоровича

на тему: **«Експортна спеціалізація у контексті інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС»**

1. **Актуальність теми:** зумовлена зростаючими обсягами зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС, а також початком переговорів про повноцінне членство.
2. **Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи:** структура, з'ясування особливостей зовнішньої торгівлі і спеціалізації України, дослідження регіональної моделі вітчизняного експорту.
3. **Наявність самостійних розробок автора:** вивчення глибинної природи прикордонних конфліктів аграрної продукції.
4. **Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій:** окремі розділи (1.2; 2.3; 3.1) можна рекомендувати для використання при вивченні курсів «Міжнародна економіка» і «Європейська інтеграція».
5. **Наявність недоліків:** графік написання дипломної роботи не витримувався. Здобувачеві слід було б більш ретельно підійти до ідентифікації спільних механізмів і інструментів регулювання вітчизняного і європейського ринків.
6. **Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК:** відповідає вимогам, допущена до захисту. Оцінка - 40 балів.

Науковий керівник:

проректор, д.е.н., професор

В.І Чужиков

« 27 » травня 2024р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРАКТЕРУ ЕКСПОРТНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ КРАЇНИ – АПЛІКАНТА НА ВСТУП ДО ЄС.....	6
1.1. Суть та значення міжнародної спеціалізації.....	6
1.2. Індикатори трансформаційних змін в структурі міжнародної спеціалізації країни.....	15
РОЗДІЛ 2. ЕКСПОРТНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНИ У ТОРГІВЛІ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ.....	26
2.1. Особливості і характер міжнародної спеціалізації України.....	26
2.2. Спільні механізми і інструменти регулювання.....	34
2.3. Причини прикордонних конфліктів вітчизняних експортерів з товаровиробниками з ЄС.....	44
РОЗДІЛ 3. СЕКТОРАЛЬНА Й РЕГІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ЕКСПОРТНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ.....	50
3.1. Секторальна структура українського експорту.....	50
3.2. Регіональна модель вітчизняного експорту.....	60
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах нинішньої економічної кризи та в умовах уповільнення економічного зростання досягнення позитивного торгового балансу є обов'язковим. Зовнішньополітичні обставини, сформовані повномасштабним вторгненням Росії, створюють як ризики, так і можливості для розвитку торгівлі між Україною та Європейським Союзом (ЄС), сприяючи розвитку потенціалу для взаємовигідної співпраці. Ці обставини кардинально змінюють конкурентне середовище, вимагаючи адаптації до нових торгових стандартів, правил і сертифікації. Українські компанії стикаються з викликами, які вимагають ретельного аналізу, ідентифікації та стратегічного реагування. Важливою є оцінка впливу вторгнення на економіку та зовнішню торгівлю України, а також формулювання бізнес-перспектив в умовах євроінтеграційних процесів. Співпраця з країнами ЄС передбачає дотримання правил ЄС, що вимагає технічної модернізації та відповідності європейським стандартам. І держава через законодавчі та регуляторні заходи, і бізнес через практичну модернізацію виробництва повинні співпрацювати для ефективного вирішення цих викликів.

Таким чином, дослідження експортної спеціалізації в контексті інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС має значну актуальність через декілька ключових факторів. По-перше, інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС є важливим етапом її економічної траєкторії, що має серйозні наслідки для її експортно-орієнтованих секторів. Розуміння особливостей експортної спеціалізації в цьому контексті є, оскільки проливає світло на моделі торговельних потоків, доступу до ринку та конкурентних переваг.

По-друге, враховуючи геополітичне значення України та її стратегічне положення, аналіз експортної спеціалізації в рамках інтеграції в ЄС дає інформацію що може сприяти розумінню економічних взаємозалежностей, що формують зовнішньоторговельну політику України, та її ролі в регіональних торгових мережах.

Крім того, у дослідженні розглядаються нагальні проблеми економічного розвитку, структурних перетворень та підвищення конкурентоспроможності в Україні. Вивчаючи моделі експортної спеціалізації, дослідження може визначити сектори з порівняльними перевагами та сфери, які вимагають політичного втручання для підвищення продуктивності, інновацій та діяльності з доданою вартістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження експортної спеціалізації України займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені: Я.Б. Базилюк., М. Джонсон, Єщенко І.С., Я.А.Жаліло, Н.А Навроцька, І.І. Павленко, М. Портер та інші.

Метою дослідження є дослідження характеру, структури та особливостей трансформації спеціалізації України в процесі її коінтеграції з ЄС

У відповідності до поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- Дослідити суть та значення міжнародної спеціалізації;
- Оглянути індикатори трансформаційних змін в структурі міжнародної спеціалізації країни;
- Визначити особливості і характер міжнародної спеціалізації України;
- Проаналізувати причини прикордонних конфліктів вітчизняних експортерів з товаровиробниками з ЄС;
- Дослідити секторальну структуру українського експорту;
- Оглянути регіональну модель вітчизняного експорту.

Об'єктом дослідження є процес трансформації спеціалізації держави-апліканта на вступ до інтеграційного угруповання.

Предметом дослідження є інструменти і механізми регулювання спеціалізації України в процесі її конвергенції з ЄС.

Методи дослідження. Теоретико-методологічна основа роботи спирається на науковий внесок як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників у галузі економічного співробітництва та інтеграції. У дослідженні використовується комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження для аналізу економічних процесів і явищ. Загальнонаукові методи, такі як абстрактно-теоретичний аналіз, діалектичне дослідження, аналіз і синтез використовуються

для консолідації теоретичних і методологічних принципів, також використані кількісний та якісний аналіз, порівняльний аналіз та інші методи.

За допомогою кількісного аналізу в дослідженні розглядаються обсяги, склад і напрями українського експорту до країн ЄС, визначаються ключові сектори спеціалізації та оцінюється їх ефективність у часі. Огляд літератури та контент-аналіз використовуються для вивчення якісних аспектів експортної спеціалізації, таких як базові фактори, наслідки та стратегічні міркування, що формують динаміку експорту України в контексті внутрішнього ринку ЄС.

Інформаційна база дослідження. Інформаційну основу роботи складають фундаментальні положення економічної теорії, наукові посібники з зовнішньої торгівлі, академічні публікації, політичні звіти, статистична інформація Державного комітету статистики та Світового Банку, торгові бази даних, урядові публікації та галузеві звіти, законодавча база, матеріали наукових публікацій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРАКТЕРУ ЕКСПОРТНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ КРАЇНИ – АПЛІКАНТА НА ВСТУП ДО ЄС

1.1 Суть та значення міжнародної спеціалізації

Особливу увагу серед чинників, які забезпечують країні переваги на світовому ринку, займає стан міжнародної спеціалізації її національної економіки. Аналізуючи розвиток спеціалізації, можна відзначити, що саме вона стала катализатором створення інтеграційних об'єднань та просування не тільки регіоналізації, але й глобалізації [1, с. 79]. Міжнародна спеціалізація виробництва означає такий розподіл праці між країнами, при якому збільшення концентрації однорідного виробництва та соціалізації праці відбувається на основі процесу диференціації національних виробництв, виділення в самостійні технологічні процеси, галузі та підгалузі, що призводить до зростання однорідності продукції та посилення взаємного доповнення різних національних комплексів [2, с. 77].

Міжнародна спеціалізація поділяється на кілька типів: міжгалузеву, яка означає зосередження певних галузей виробництва в окремих країнах при відсутності інших галузей; внутрішньогалузеву, пов'язану з галузями, які базуються на науково-технічних досягненнях; та спеціалізацію окремих підприємств. Окрім цього, існують такі види спеціалізації:

1. Предметну, що зосереджується на виробництві певних видів продукції визначеної галузі у конкретній країні.
2. Подетальну, яка полягає у виробництві комплектуючих, вузлів або деталей, що є складовими частинами кінцевих продуктів.
3. Технологічну або стадійну, коли підприємства фокусуються на виконанні певних технологічних операцій.
4. Типорозмірну, коли виробництво орієнтоване на певні типи та розміри виробів.

5. Наукову, означаючу спеціалізацію на певних видах наукової діяльності та співпрацю між фірмами різних країн.

Територіальна міжнародна спеціалізація включає виробництво певних товарів та їх частин окремими країнами, групами країн або регіонами для світового ринку [3, с. 98].

У різні періоди розвитку міжнародної економіки переважали певні види міжнародної спеціалізації, що ілюструють дані, наведені на рис. 1.1.

30-ті XX ст.

Міжнародна міжгалузева спеціалізація виробництва та відповідний обмін продукції однієї комплексної галузі на продукцію іншої

50—60-ті XX ст.

Посилення міжнародної внутрішньогалузевої спеціалізації виробництв, але на рівні первинних галузей, що, в свою чергу, окреслює наявність предметної спеціалізації

70—80-ті XX ст.

Внутрішньогалузева міжнародна спеціалізація виробництва і відповідний обмін товарами-аналогами з різними споживчими характеристиками

1990—2000 рр.

Тенденції до зростання внутрішньогалузевої міжнародної спеціалізації виробництва — наявність предметної спеціалізації

Перше десятиріччя XXI ст.

Зростання внутрішньогалузевої міжнародної спеціалізації виробництва

Рис. 1.1 Тенденції розвитку міжнародної спеціалізації

Джерело: складено автором за [2]

Міжнародна спеціалізація часто зосереджує в окремих країнах певні галузі виробництва, при цьому відсутні інші галузі, що особливо характерно для країн із менш розвинутою економікою. Багато країн Африки, частина Азії, Латинської Америки та пострадянських країн спеціалізуються на виробництві мінеральної та сільськогосподарської сировини, а також деяких видів продовольства. Розвинені країни, такі як Швейцарія з її годинниками, Швеція з високоякісною сталлю, Бельгія з виробництвом чавуну та сталі, і Фінляндія з лісоматеріалами, показують прогресивнішу спеціалізацію, яка охоплює промислову продукцію та напівфабрикати, враховуючи не лише національні, але й міжнародні економічні

потреби. Ці країни також адаптуються до переробки імпортованої сировини та формують нові галузі промисловості.

Внутрігалузева спеціалізація у розвинутих країнах базується більше на науково-технічних досягненнях, ніж на природних ресурсах, з однорідною галузевою структурою, де країни можуть займати певні позиції у міжнародному поділі праці через виробництво видільної продукції, залежно від витрат на дослідження та розробки. Предметна спеціалізація, як частина внутрішньогалузевої, зосереджується на певних видах продукції у конкретних країнах, таких як великі фірми зі США, Великої Британії, Німеччини, Японії, які виробляють специфічне обладнання та синтетичні матеріали. Це також включає спеціалізацію на виробництві певних типорозмірів у галузях, таких як тракторобудування, де США зосереджуються на виробництві потужних тракторів, Велика Британія – на середніх, а Німеччина – на малих. Подетальна спеціалізація розвиває тісніші зв'язки між виробниками різних країн, орієнтуючись на комплектуючі вироби, вузли та деталі для масової продукції. Міжнародна спеціалізація підкреслює просторовий розрив між стадіями виробництва або між виробництвом і споживанням на міжнародному рівні [3, с. 101].

При аналізі спеціалізації країни необхідно враховувати вплив таких чинників:

1) Науково-технічний прогрес, який сприяє: диверсифікації виробничих процесів, розбиваючи їх на все більшу кількість окремих стадій, що можуть виокремлюватися як спеціалізовані діяльності співпрацюючих підприємств, включно з підприємствами з різних країн; уніфікації та стандартизації виробництва на глобальному рівні, що дозволяє включати продукцію іноземних виробників у виробництво кінцевих товарів; швидкому оновленні виробничих потужностей та технологій, що часто найефективніше реалізується на новозбудованих підприємствах за межами країн із традиційною спеціалізацією.

2) Природно-географічні умови, включаючи відмінності між країнами у кліматичних умовах, родовищах мінералів, родючості ґрунтів, площах сільськогосподарських земель тощо. Наприклад, природно-географічний фактор зумовив спеціалізацію африканських країн на виробництві тропічних культур та

зимових поставках овочів і фруктів до Європи, спеціалізацію Чилі та Науру на експорті фосфорних добрив, а Аргентини — на експорті м'ясних продуктів. З часом, завдяки сучасним технологіям, вплив цього фактора може зменшуватися, як у випадку з країнами Західної Європи, які, не зважаючи на обмежені земельні ресурси та низьку родючість ґрунтів, змогли забезпечити себе сільськогосподарською продукцією.

3) Низькі трудові витрати сприяють тому, що країни Південно-Східної Азії спеціалізуються на виробництві комп'ютерів, іграшок та іншої продукції, що вимагає значної кількості ручної праці.

4) Висока кваліфікація робочої сили зумовлює, що виробництво продукції високих технологій зосереджено в країнах, таких як США, Велика Британія, Японія та Німеччина.

5) Історичні традиції впливають на спеціалізацію певних країн, наприклад, Велика Британія відома своїм суднобудуванням, Франція — виробництвом косметики та алкогольних напоїв вищої якості, Чехія — пивом і взуттям, Швейцарія — годинниками, а Нідерланди та Колумбія — квітами.

6) Географічне розташування таких країн як Гонконг і Сінгапур на основних морських шляхах сприяє їх спеціалізації на транспортних послугах. Україна також використовує своє транзитне становище на магістралях Захід-Схід та Південь-Північ для спеціалізації у сфері міжнародних транспортних послуг [2, с. 83].

Можна вважати, що міжнародна спеціалізація полягає у зосередженні країною своїх виробничих ресурсів на певних товарах або послугах, в яких вона має порівняльні переваги, що робить її більш конкурентоспроможною на світовому ринку. Важливу роль у цьому процесі відіграє міжнародна торгівля, яка становить основу міжнародних економічних відносин і включає зовнішню торгівлю товарами, послугами та продукцією інтелектуальної праці. Сьогодні її частка становить 80% усіх міжнародних відносин. У контексті окремої країни, участь у міжнародній торгівлі проявляється у формі зовнішньої торгівлі, яка включає два зустрічних потоки товарів та послуг: експорт і імпорт [4, с. 840].

Козак Ю.Г. визначає міжнародну торгівлю як торгівлю між резидентами різних країн, до яких належать фізичні та юридичні особи, фірми, транснаціональні корпорації, некомерційні організації та інші. Ця торгівля передбачає добровільний обмін товарами, послугами та продукцією інтелектуальної праці між учасниками торговельної угоди [5, с. 209].

Теорія порівняльних переваг, розроблена Девідом Рікардо на початку 19-го століття, лягла в основу розуміння міжнародної торгівлі та економічної спеціалізації країн. Рікардо аргументував, що навіть у випадку, коли одна країна виробляє всі товари ефективніше за іншу, обом країнам все одно вигідно спеціалізуватися та торгувати [6]. Спеціалізація повинна бути зорієнтована на товари, де втрати продуктивності порівняно з іншими країнами є мінімальними. Це дозволяє кожній країні виробляти та експортувати товари, в яких вона є найбільш продуктивною, оптимізуючи використання ресурсів та підвищуючи добробут всіх учасників торгівлі.

Згідно з теорією Хекшера-Оліна, країни природно спеціалізуються на виробництві та експорті товарів, що інтенсивно використовують їх рясні та відносно дешеві ресурси. Наприклад, країна із значними лісовими ресурсами, така як Канада, зазвичай спеціалізується на виробництві та експорті лісоматеріалів і паперу. Ця модель наголошує на важливості ресурсної ендowmentності в формуванні торговельних стратегій [3, с. 109].

Модель відкритої економіки зі спеціалізацією на експорт (HOS), яка ґрунтується на теорії добору за типом виробництва, розроблена економістами Елі Гекслі, Бертілом Оглендером та Вернером Самуелсоном, вказує, що країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, де їхні виробничі фактори використовуються найефективніше [7, с. 87].

Модель спеціалізації на «внутрішніх ринках» ґрунтується на принципі орієнтації країни на галузі, які виробляють товари для задоволення внутрішнього попиту країн Європейського Союзу (ЄС) або відповідають стандартам ЄС. Ця стратегія вимагає адаптації виробництва до потреб і вимог європейських споживачів [3, с. 111].

Експортна спеціалізація відображає здатність країни вибирати найбільш перспективні для продажу товари та послуги для зовнішньоторговельної діяльності. Вона часто базується на доступних ресурсах, знаннях, технологіях і виробничих компетенціях країни.

Процес експортної спеціалізації включає адаптацію підприємств і компаній до вимог і стандартів міжнародної торгівлі, включно з нормами, регуляціями та особливостями експортної діяльності. Це передбачає оволодіння знаннями про міжнародні ринки, торговельні та митні процедури, а також розуміння особливостей міжнародного підприємництва та здобуття конкурентних переваг. Експортна соціалізація може включати участь у тренінгах, навчальних програмах, консультаціях, а також активне відвідування міжнародних виставок та конференцій для розвитку відповідних компетенцій та навичок.

Залежно від предмету та характеру здійснення зовнішньоторговельних операцій існують різноманітні форми міжнародної спеціалізації, які наведені на рис. 1.2.

Слід зазначити, що у сучасному світі технологічна прогресія стала одним з ключових драйверів експортної спеціалізації. Розвинуті країни, такі як США, Японія та Німеччина, інвестують значні ресурси в дослідження та розробки, що дозволяє їм створювати високотехнологічну продукцію, яка може конкурувати на світовому ринку з іншими виробниками. Інновації не тільки покращують якість продукції, але й відкривають нові можливості для експорту, роблячи ці країни лідерами у високотехнологічних індустріях.

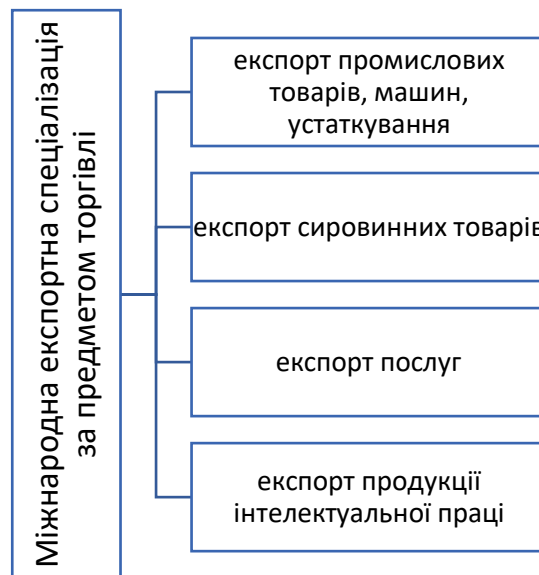

Рис. 1.2 Види експортної спеціалізації за предметом торгівлі

Джерело: складено автором за [4]

У зв'язку з цим головним державним пріоритетом має бути підтримка галузей, що застосовують високі конкурентоспроможні технології і мають високу додану вартість.

Наступним підходом до класифікації експортної спеціалізації є поділ групи країн за географічною ознакою:

— група країн Південного Середземномор'я (Португалія, Іспанія, Франція, Італія, Греція) — експорт продукції переробних галузей, олійництва та риболовства, послуги;

— група країн Індостану (Індія, Шри-Ланка) — експорт чаю, натуральних ліків;

— група країн Північної Америки (США, Канада) — експорт продукції високих технологій, автомобіле- та літакобудування тощо.

Спеціалізація країн за інтеграційною ознакою передбачає такий поділ:

— група країн ЄС — експорт продукції високих технологій, автомобілебудування та літакобудування, військової техніки, деяких продуктів АПК;

— група країн СНД — експорт енергоносіїв, продукції видавничої промисловості, напівфабрикатів; — регіон Центральної Америки (Гватемала, Гондурас, Коста-Ріка та інші «бананові» республіки) — експорт тропічних фруктів;

— регіон Центральної Азії (Туркменістан, Узбекистан, частково Казахстан)
— експорт газу, додатково — нафти, продукції видобувної промисловості, бавовни та шовку;

— регіон Західної Європи (сукупність країн ЄС та держав поза межами цього об'єднання) [2, с. 114].

Також експортну спеціалізацію країни поділяють на горизонтальну та вертикальну, поява останньої обумовлена процесами інтернаціоналізації виробництва

Горизонтальна спеціалізація відбувається, коли країни обмінюються товарами та послугами, цілий процес виробництва яких відбувається в межах цих же країн. Цей тип спеціалізації не веде до злиття промислових галузей країн-торговельних партнерів. Однак, у світі, де глобалізація спрощує переміщення товарів, послуг та виробничих факторів, з'являється новий тип спеціалізації — вертикальна спеціалізація. Вертикальна спеціалізація характеризується використанням імпортованих проміжних товарів та послуг для створення експортних продуктів. Ця концепція підкреслює послідовний зв'язок між країнами у процесі виробництва товарів кінцевого споживання. Згідно з «ноюю теорією зовнішньої торгівлі», розробленою нобелівським лауреатом з економіки П. Кругманом, вертикальна спеціалізація є ключовим чинником еволюції міжнародної торгівлі в умовах глобалізації. Торгівля між економічно схожими країнами в рамках окремих галузей, заснована на їх спеціалізації на певних виробничих етапах та компонентах, є взаємовигідною і сприяє зростанню внутрігалузевої торгівлі [8, с. 352].

Вертикальна спеціалізація визначається за наявності трьох основних критеріїв:

- продукт має бути вироблений у кілька послідовних етапів;
- дві або більше країн мають бути спеціалізовані на певних, але не на всіх стадіях виробництва даного товару;
- щонайменше одна стадія виробництва має перетинати міжнародні кордони більше одного разу [9, с. 83].

Цей тип спеціалізації сприяє інтернаціоналізації виробничих процесів за рахунок їх міждержавної фрагментації [10].

Вертикальна спеціалізація в міжнародній торгівлі може приймати дві різні форми. Перша полягає у співпраці країн, які знаходяться приблизно на одному рівні економічного розвитку, де основним механізмом реалізації є офшоринг. Результати цієї форми відображаються у відповідних академічних дослідженнях. Друга форма задіює країни з суттєвими відмінностями в економічному розвитку та якості соціально-політичних інститутів. У такому випадку, для розвинутих країн характерний офшоринг, тоді як для країн, що розвиваються, характерний аутсорсинг. Згідно з класичною Рікардіанською теорією міжнародної торгівлі, розвиток вертикальної спеціалізації вважається позитивним феноменом для глобальної економіки, оскільки він сприяє збільшенню національного багатства країн-учасниць. Однак впливи вертикальної спеціалізації можуть відрізнятися в залежності від рівня економічного розвитку країн, що беруть участь у цьому процесі [11, с. 28].

Таким чином, експортна спеціалізація відіграє ключову роль у глобальній економіці, визначаючи, як країни розподіляють ресурси, інтегруються в світову торговельну систему та стимулюють економічне зростання. Ця спеціалізація, яка побудована на загальній виробничій спеціалізації, дозволяє країнам оптимізувати використання своїх порівняльних переваг, підвищуючи ефективність та збільшуючи національний добробут. Країни, що спеціалізуються на виробництві та експорті товарів та послуг, у яких вони є найбільш конкурентоспроможними, можуть досягати вищої продуктивності та ефективності. Це зумовлено зосередженням ресурсів, капіталу та технологій на обмеженому наборі секторів, де країна має технічні здібності або природні ресурси, що дає їй переваги перед іншими.

1.2 Індикатори трансформаційних змін в структурі міжнародної спеціалізації країни

При міжнародній спеціалізації відбувається зосередження виробництва одних видів продукції в одних країнах (або на підприємствах одних країн), а інших видів продукції – в інших країнах (чи на їх підприємствах).

Галузі, що визначають характер міжнародної спеціалізації виробництва країни, є міжнародно-спеціалізованими галузями. Галузь міжнародної спеціалізації – це галузь, яка визначає характер міжнародної спеціалізації країни. Її характерними ознаками є:

- значно вища частка експорту до цієї галузі порівняно з часткою експорту в інших галузях;
- більш висока питома вага такої галузі у виробництві даної країни порівняно з її часткою у світовому виробництві [3, с. 231].

Інструментом, який дозволяє найбільш просто здійснити аналіз спеціалізації держави на світових ринках та оцінити її переваги та зміни, є індекс виявлених порівняльних переваг (revealed comparative advantage), який ще називають індексом Баласса [12, с. 47]:

$$E = \frac{\frac{P_i}{e_i}}{\frac{P}{E}}, \quad (1.1)$$

де P_i – експорт j -го товару i -тої країни;

e_i – загальний експорт i -тої країни;

P – експорт j -го товару світового виробництва;

E – світовий експорт.

Даний індекс демонструє результат співвідношення питомої ваги експорту окремої галузі у загальному обсязі експорту країни, що аналізується, до питомої ваги експорту галузі в загальному обсязі світового експорту. у випадку перевищення значення даного індексу за 1 порівняльна перевага вважається

виявленою, тобто сектор чи галузь загалом є відносно спеціалізованою в експорті досліджуваної галузі.

Дослідження показують, що згідно з індексом Баласса порівняльні переваги країни щодо певного товару (групи товарів) можна поділити на 4 типи.

Таблиця 1.1

Трактування порівняльної переваги країни в продукції галузі за індексом Баласса

Значення RCA	Зміст діапазону обмежень
(0;1]	відсутність порівняльної переваги в експорті продукції галузі
(1;2]	Слабка порівняльна перевага в експорті продукції галузі
(2;4]	істотна порівняльна перевага в експорті продукції галузі
> 4	Сильна порівняльна перевага в експорті продукції галузі

Джерело: складено автором за [12]

Індекс Баласса широко застовується для аналізу тенденцій спеціалізації країн на міжнародних ринках. Найбільш глибокий аналіз порівняльних переваг із використанням ВПП країн Східної та Центральної Європи було проведено Ноекман and Djankov. У своєму дослідженні вони показують, що ці країни значно змінили структуру власних порівняльних переваг у середині 1990-х років. При цьому основні зміни стосувалися переважно експорту до країн Європейського Союзу, ніж експорту на інші світові ринки [13, с. 35]. Кривенко Н.В. вказує, що оскільки спостерігається швидкий розвиток міжнародної економічної інтеграції, на світовому ринку виступають не лише окремі країни, а й інтеграційні угруповання, то такий показник варто використовувати з урахуванням цього процесу. Розрахунок можливо здійснювати, використовуючи питому вагу товару в експорті угруповання та світу [14, с. 34].

Показником, що демонструє адекватність розрахованого індексу Баласса, є індекс Хілмана [4, с. 841]:

$$\frac{1 - \frac{X_{ij}}{X_{iw}}}{\frac{X_{ij}}{X_{rj}} \left(1 - \frac{X_{rj}}{X_{rw}}\right)} > 1, \quad (1.2)$$

де X_{ij}/X_{iw} – рівень ринкової влади країни j на світовому ринку галузі i ;

X_{ij}/X_{rj} – рівень спеціалізації експорту країни j в галузі i ;

X_{rj}/X_{rw} – частка експорту країни j в світовому експорті

Даний індекс вказує на те, чи зростання рівня експорту певного товару аналізованої країни призводять до відповідного зростання індексу Баласса. якщо індекс Хілмана є більшим за одиницю, то індекс Баласса може використовуватись як індикатор порівняльної переваги країни у певному товарі (групі товарів).

Альтернативою індексу виявлених порівняльних переваг є індекс Мікаелі [14]:

$$MI_{ij} = \frac{X_{ij}}{\Sigma X_{ij}} - \frac{M_{ij}}{\Sigma M_{ij}}, \quad (1.3)$$

Де X_{ij} – це експорт сектору I з країни j ;

M_{ij} – це імпорт сектору I з країни j ;

Індекс набуває значення в проміжку $[-1;1]$. Якщо індекс має додатне значення, то йдеться про спеціалізацію країни у певному секторі. Індекс Мікаелі повніше враховує явище реекспорту при визначенні порівняльних переваг країни. Однак значний недолік індексу Мікаелі полягає у тому, що він недооцінює порівняльні переваги країни у тому разі, коли обсяги внутрішньогалузевої торгівлі країни є значними. Саме тому використання ВПП для аналізу торговельної спеціалізації України видається більш виправданим. Як зазначає Laursen, вигоди від того, що ми уникаємо проблеми реекспорту при розрахунку показника спеціалізації значно менші, ніж вигоди від уникнення проблеми, що пов'язана з існуванням внутрішньогалузевої торгівлі [13, с. 34].

Серед інших показників розвитку міжнародної спеціалізації вчені виділяють наступні [14, с. 34]:

1) Експортна квота країни в її ВВП

$$K_e = \text{обсяг експорту країни} / \text{ВВП (ВНП)} * 100$$

Такий показник, як експортна квота показує у якій мірі національна промисловість, окремі її галузі та фірми орієнтуються на зовнішні ринки, і, в той же час, показує ступінь відірваності національного ринку, галузей чи фірм від зовнішніх ринків. Якщо в експорті країни переважає продукція переробної промисловості – це свідчить про високий рівень міжнародної спеціалізації виробництва країни, а перевага в експорті продукції добувних галузей і продукції

сільського господарства – свідчить про пасивну роль в міжнародній спеціалізації виробництва.

2) Імпортна квота країни в її ВВП

$$K_i = \text{обсяг імпорту країни} / \text{ВВП (ВНП)} * 100$$

3) Зовнішньоторговельна квота

$$K_{zt} = \text{обсяг зовнішньоторговельного обороту} / \text{ВВП (ВНП)} * 100$$

4) Коефіцієнт випередження темпів росту експорту темпів росту ВВП

5) Коефіцієнт випередження темпів росту імпорту темпів росту ВВП

6) Частка експорту галузі в загальній вартості експорту

7) Темп росту експортної спеціалізації порівняно з темпами росту всієї промисловості країни.

Інша група показників, це показники місця міжнародного регіону в системі зовнішньоекономічних зв'язків окремих країн [14, с. 34]:

1) Частка експорту країни в міжнародний регіон в її валовому експорті

2) Частка експорту країни у взаємному експорті країн

3) Частка взаємного товарообороту в суспільному виробництві країн

4) Коефіцієнт випередження темпів росту експорту країни в міжнародному регіоні темпів росту її валового експорту

5) Коефіцієнт випередження темпів росту експорту окремої країни в міжнародний регіон темпів росту взаємного експорту групи країн даного регіону

6) Коефіцієнт випередження росту взаємного товарообороту порівняно з ростом загального зовнішньоторговельного обороту

7) Коефіцієнт випередження росту взаємного товарообороту порівняно з ростом суспільного виробництва взаємодіючих країн

Важливим показником, що характеризує міжнародну спеціалізацію країни є наявність міжнародно спеціалізованої продукції, яка є предметом двосторонніх та багатосторонніх угод міжнародної спеціалізації і кооперації виробництва про поділ виробничих програм. Міжнародно спеціалізованими є також товари, вироблені в одній або декількох країнах і які задовольняють потреби світового ринку в них. Чим більш значне місце в складі експортованої продукції галузей міжнародної спеціалізації займають вироби передових галузей обробної промисловості, тим

прогресивніший характер має міжнародна спеціалізація і тим вище її реальний рівень, і навпаки, явна перевага в експорті продукції видобувних галузей і сільського господарства – свідчення пасивної ролі країни в МПП, відносної відсталості міжнародної спеціалізації [3, с. 267].

Важливим питанням є визначення віддачі від міжнародної спеціалізації або, інакше кажучи, ефективність міжнародної спеціалізації для економіки країни. Це питання не розкрито у вітчизняній літературі, зустрічаються лише часткові методологічні вказівки щодо визначення регіональної спеціалізації.

Для цього Грушинська А.М. [1-2] пропонує використовувати наступну формулу:

$$\text{Реф.} = \sum V_{\alpha\beta} \times O_{\alpha\beta} - \sum V_{e\beta} \times O_{e\beta} + \sum V_{e\beta} \times O_{e\beta} - \sum V_{i\alpha} \times O_{\alpha\beta} + Est, \quad (1.4)$$

де $V_{\alpha\beta}$ — вартісна оцінка одиниці імпортової продукції;

$O_{\alpha\beta}$ — річний обсяг імпорту продукції (натур. одиниці);

$V_{e\beta}$ — витрати на одиницю β -продукції;

$O_{e\beta}$ — річний обсяг експорту β -спеціалізованої продукції (натур. одиниці);

$V_{e\beta}$ — зовнішньоторговельна ціна одиниці β -експортованої продукції; $V_{i\alpha}$ — зовнішньоторговельна ціна одиниці α -імпортованої продукції;

Екп — ефект від концентрації виробництва;

Реф. — річний економічний ефект міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва;

Est — економічний ефект заходів науково-технічного прогресу за розрахунковий період;

Економічний ефект заходів науково-технічного прогресу (Est) використовується для оцінювання рівня інноваційної діяльності національної економіки.

Розраховується він за формулою:

$$Est = Rst - Vst, \quad (1.5)$$

де Est — економічний ефект заходів науково-технічного прогресу за розрахунковий період;

Rst — вартісна оцінка результатів здійснення заходів за розрахунковий період;

Vst — вартісна оцінка витрат на здійснення заходу науковотехнічного прогресу за розрахунковий період.

Вченими було доведено, що зростання обсягів технологічного експорту та відповідна спеціалізація позитивно впливає на економіку країни. Так, Дж. Лі [15], провівши аналіз, як технологічність експорту впливає на економічне зростання на прикладі статистичної вибірки з 71 країни, продемонстрував, що національні економіки зазвичай розвивалися швидше, якщо створювали та поглиблювали спеціалізацію на експорті високотехнологічних товарів. Дж. Гарріган та Е. Закрайсек [16] шляхом побудови та тестування емпіричної моделі спеціалізації країни підтверджують важливість забезпеченості технологічними факторами для набуття довгострокових порівняльних переваг у міжнародному розподілі праці. У звіті СЕК «Про міжнародну науково-технічну діяльність» досліджується галузева структура технологічної діяльності та підтверджується позитивний вплив технологічної спеціалізації на індикатори розвитку національних економік. У праці С. Ідальго та Р. Хаусмана [17] технологічну складність продукції вважають основним чинником економічного зростання країни, а також підтверджують, що складність економіки корелює з рівнем валового національного доходу, продиктованим складністю виробничих структур. Схожі висновки отримали Д. Непельські та Д. де Прато [18], які на основі проведеного емпіричного аналізу стверджують, що позиція країни у глобальному технологічному просторі впливає на рівень доходів та її зростання, при цьому основним драйвером є винятковість та унікальність технологічного портфолію країни порівняно з іншими країнами. Загалом, огляд позицій іноземних науковців щодо впливу експортної спеціалізації країни на її розвиток наведено у Додатку А [19-28].

Для ґрунтовної оцінки складності та технологічності експорту за видом економічної діяльності проводять розрахунок індексу складності продукції як середньозваженого значення в межах виду економічної діяльності [16]:

$$PCI \text{ в. д.} = \frac{\sum EHS(s)}{\sum(EHS)} * PCI(s), \quad (1.6)$$

де PCI в.д. – індекс складності продукції за видом діяльності;

EHS (i) – сума експорту і-тої продукції за кодуванням HS;

$\sum(EHS)$ – загальна сума експорту за видом діяльності, до якого входить EHS (i);

PCI (i) – індекс складності і-тої продукції за кодуванням HS.

Загальний індекс складності продукції для країни складається з середньозважених індексів для видів економічної діяльності, за якими країна має спеціалізацію. Індекс складності для виду економічної діяльності також складається із середньозважених індексів типів продукції, для яких він був визначений згідно з гармонізованою системою опису та кодування товарів HS. На практиці це означає, що країна може мати у своїй структурі економіки достатньо складну та технологічну продукцію, але з урахуванням її частки у ВВП та у загальній сумі експорту індекс складності продукції країни буде низький, якщо у всій структурі буде переважати продукція з низьким показником складності [29, с. 17].

Важливе значення для аналізу має показник зростання експорту на душу населення від кожного проценту ВВП, що експортується [14, с. 34]:

$$\text{Зростання } E = \frac{X_{нд} * X_{ввпс}}{X_{ввп} * X_{ндс}} * 100\%, \quad (1.7)$$

де $X_{нд}$ - експорт країни на душу населення;

$X_{ввпс}$ – частка експорту світу до світового ВВП;

$X_{ввп}$ – частка експорту країни до ВВП;

$X_{ндс}$ – експорт світу на душу населення.

Такий показник показує зростання експорту на душу населення від кожного відсотка ВВП, що експортується порівняно з середньосвітовою, яку приймають за 100%. Так, чим більший експорт на душу населення країни і чим менша при цьому частка ВВП, що вивозиться, тим вищим є показник росту експорту на душу населення від кожного проценту ВВП, що експортується, тобто вивезення товару здійснюється найефективнішим способом. Відповідно до зробленого вченими

розрахунку, за таким показником, країни з малою відкритою економікою знаходяться в межах 274–524 пунктів, а це показує, що їх експорт ефективніший за середньосвітовий у 2,7–5,2 рази. Найнижчі показники ефективності експорту у Греції та Португалії, хоча ефективність їх майже втричі вища від середньосвітової, а найвищі показники мають Швейцарія, Норвегія та Данія, і за середньосвітовий їх експорт ефективніший у 5 раз [14, с. 35]. Тобто навіть малі країни за правильної політики можуть і мають кращі показники ефективності експорту ніж інші країни.

Польський економіст Ежі Клеєр виділяє фактори, що впливають на силу зовнішніх зв'язків національних господарств різних типів:

1) Рівень економічного розвитку країни, що визначається через національний дохід на душу населення. Вищий рівень цього показника сприяє більшим можливостям для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, оскільки національний дохід впливає на обсяги виробництва та споживання. Країни можуть бути систематизовані залежно від рівня національного доходу, кожен з яких корелює з певною потенційною інтенсивністю зовнішніх зв'язків.

2) Ступінь розвитку структури суспільного продукту. Зовнішні та внутрішні економічні зв'язки стають інтенсивнішими з розвитком диференційованої структури виробництва. Диференційована структура експорту та імпорту, високий ступінь обробки товарів забезпечують міцні та довготермінові міжнародні економічні зв'язки. Існує прямий зв'язок між розвиненою структурою суспільного продукту та національним доходом на душу населення, проте є винятки, як-от економіка Кувейту з високим доходом і малодиференційованою структурою або країни з високим доходом і недостатньо розвиненою структурою обробки, а також країни з низьким національним доходом, але відносно розвиненою і диференційованою структурою виробництва.

3) Ресурси. Значення природних ресурсів, таких як сільськогосподарські угіддя та різні копалини, є визначальним навіть для економік з низьким рівнем розвитку. Висока наявність природних ресурсів може впливати на зовнішньоекономічні зв'язки обмежувально, особливо при високому рівні економічного розвитку, коли ресурси можуть бути використані внутрішньо. Але у випадку обмеженого асортименту ресурсів країни різного рівня розвитку можуть

змушені розширювати зовнішні зв'язки. Важливо також враховувати структуру експорту та частку сировини у ній, оскільки країни із схожим експортним профілем можуть бути різних рівнів розвитку, як наприклад, Австралія та Нова Зеландія.

4) Характер внутрішнього ринку. Наявність великого внутрішнього ринку може обмежувати зовнішні зв'язки, але важливо враховувати його ємність не тільки в контексті кількості населення, але й з погляду купівельної спроможності та доходів, диференціації попиту. Багаті внутрішні ринки з диференційованим попитом більше сприяють розвитку зовнішніх зв'язків, ніж ринки такого ж розміру з недиференційованим попитом [14, с. 35].

Отже, залежно від використання цих факторів та державної політики, вони можуть мати протилежні наслідки для зовнішньоекономічних зв'язків. У контексті глобалізації та інтеграції, особлива увага приділяється показникам, які визначають місце регіону в системі міжнародних зв'язків, що є важливим для оцінки успішності інтеграційних процесів і стратегій подальшої інтеграції.

Міжнародна спеціалізація грає ключову роль у формуванні конкурентних переваг країн на світовому ринку, визначаючи як вони розподіляють свої виробничі ресурси та інтегруються у глобальну торговельну систему. Така спеціалізація може бути галузевою, де певні країни фокусуються на виробництві конкретних товарів або послуг, або технологічною, зосереджуючись на певних стадіях виробничого процесу. Виробнича спеціалізація дозволяє країнам оптимізувати використання своїх порівняльних переваг, підвищувати ефективність та збільшувати національний добробут.

Міжнародна спеціалізація передбачає концентрацію виробництва певних видів продукції у окремих країнах, що визначається характером міжнародно-спеціалізованих галузей. Ці галузі виокремлюються високою часткою експорту і значною вагою у національному виробництві, відіграючи ключову роль у спеціалізації країни на світових ринках. Для аналізу такої спеціалізації застосовуються різні інструменти, зокрема індекс Баласса, що дозволяє оцінити порівняльні переваги країни у глобальному контексті. Аналіз, здійснений за допомогою цього індексу, відображає рівень спеціалізації країни та її експортний потенціал. Індекс Хілмана та індекс Мікаелі також забезпечують цінну

інформацію про взаємозв'язки країни зі світовим ринком і внутрішньогалузевої торгівлі. Інші показники міжнародної спеціалізації включають експортну квоту країни у ВВП, що вказує на орієнтацію національної промисловості на зовнішні ринки, і імпорتنу квоту, виражену як відсоток імпорту від ВВП. Інші показники оцінюють взаємовідносини країни з міжнародними ринками, включаючи частку експорту в міжнародних регіонах та темпи росту експорту порівняно з зростанням ВВП. Розглядаються також показники, що вимірюють роль країни у виробництві міжнародно спеціалізованих товарів, які є предметом двосторонніх та багатосторонніх угод. Окрім цього, досліджується вплив експорту високотехнологічних товарів на економічне зростання, використовуючи розрахунки індексу складності продукції та аналізуючи ефективність експорту на душу населення відносно частки експортованого ВВП.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПОРТНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНИ У ТОРГІВЛІ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

2.1 Особливості і характер міжнародної спеціалізації України

ЄС виступає ключовим торговельним партнером для України. Взаємодія з ЄС стає ключовим елементом для підтримки стабільності відкритої української економіки під час російської окупації деяких територій та суттєвих соціально-економічних викликів.

В умовах військового стану, українська економіка змінюється, що впливає на зовнішню торгівлю. Як наслідок, товарообіг України почав відновлюватися, продемонструвавши зростання на 23% у вартісному вираженні, що ілюструють дані на рис. 2.1. Обсяг експорту товарів збільшився завдяки вирішенню деяких логістичних проблем, пов'язаних із триваючою російською агресією.

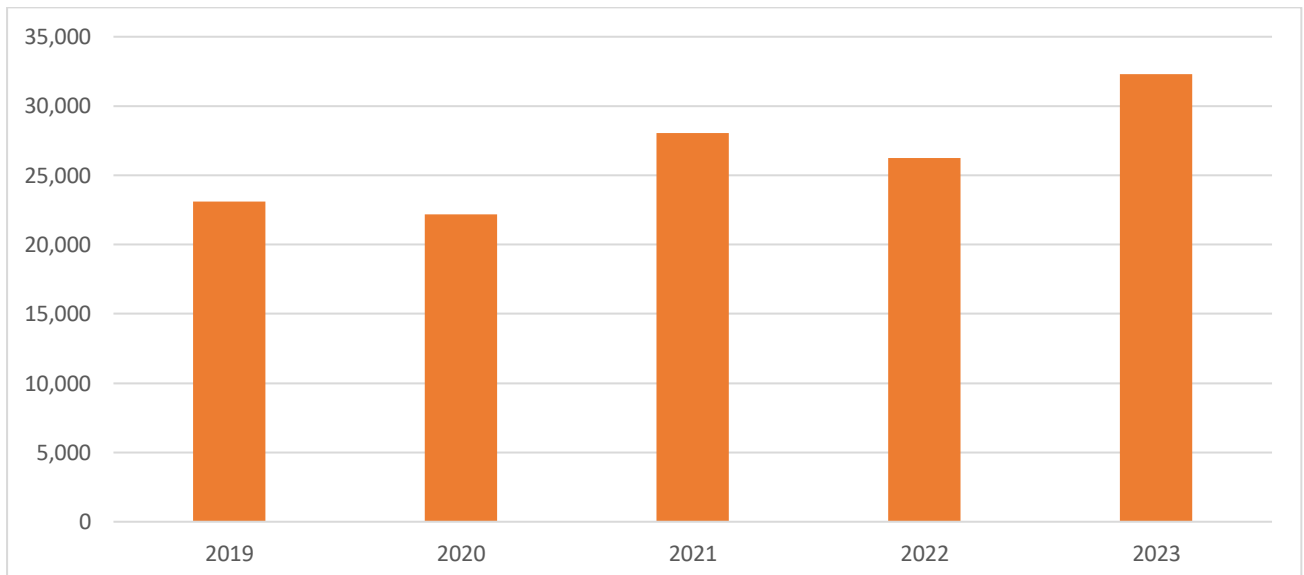

Рис. 2.1 Динаміка обсягів експорту України до ЄС, млн. дол.

Джерело: складено автором за [30]

Проте в фізичному обсязі товарообіг зменшився. Експорт товарів продовжував знижуватися. Неможливо було компенсувати спад експорту

збільшенням постачань до ЄС таких позицій як транспортне обладнання та запчастини (на 17%), інші товари (на 1867%) та продовольство і сировину для його виробництва (на 29%). Транспортування цих груп товарів ускладнили проблеми з транзитом аграрної продукції, а також заборона з боку Польщі, Угорщини, Болгарії, Словаччини та Румунії на імпорт української пшениці, кукурудзи, насіння ріпаку та соняшнику до 15 вересня поточного року [30].

В 2022 році частка торгівлі з ЄС становила 55.2% від загального обсягу зовнішньої торгівлі України, тоді як у 2023 році цей показник склав 56.0% [31].

Динаміка частки ЄС у загальному обсязі торгівлі України наведена на рис.

2.2.

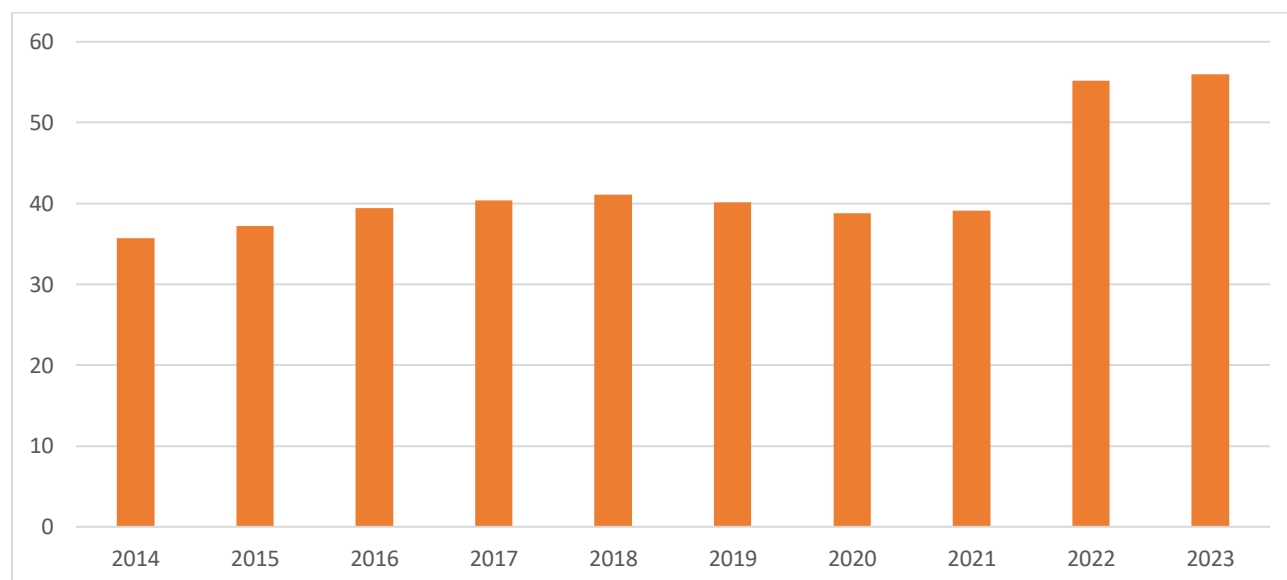

Рис. 2.2 Динаміка частки ЄС у загальному обсязі торгівлі України, %

Джерело: складено автором за [31]

Як видно з даних на рис. 2.1, участь ЄС у зовнішній торгівлі України зростає. Значний ріст був помічений у 2022 році через відмову України від торговельних відносин з Білоруссю та Росією і наступну переорієнтацію на країни ЄС. За перші три квартали 2022 року обсяг експорту України до ЄС перевищив аналогічний період 2021 року, хоча загальний обсяг експорту країни впав майже вдвічі. Водночас внутрішня торгівля між країнами ЄС складає від 60% до 65% від їхньої загальної зовнішньої торгівлі, з показниками для більшості країн членів коливаючимися між 50% та 75%, що свідчить про високий рівень інтеграції та

самодостатності [32, с. 52], створюючи значний рівень конкуренції для українських виробників.

Серед чинників, що сприяли зростанню торгівлі України з ЄС, можна відзначити:

- відсутність технічних бар'єрів для експорту у країни ЄС та збільшення експортних квот для безмитної торгівлі;
- ефективне представництво міжнародних інтересів України;
- інформаційну підтримку експортерів для збільшення обізнаності підприємців про фінансові можливості;
- поліпшення якості транспортної інфраструктури та зниження митної вартості товарів;
- договір між Україною та ЄС про асоціацію, що передбачає створення Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, скасувала більшість ввізних мит ЄС [31].

З початком війни Україна активно використала можливості вільної торгівлі в рамках Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Також ефективно застосовувався інструмент підтримки української економіки, як зняття ЄС торговельних обмежень на український експорт.

У минулих роках Україна посідала 15-те місце серед найбільших торговельних партнерів ЄС, становлячи 1,2% зовнішньої торгівлі ЄС. До 2022 року з 36 товарних позицій критичного імпорту ЄС з третіх країн, Україна відзначалася високими показниками імпорту (20–33%) за двома групами товарів – залізна руда та концентрат; залізо, сталь, напівфабрикати. Внаслідок російської військової агресії Україна не змогла використати свою квоту, що призвело до її трансформації у глобальну квоту ЄС [32, с. 53].

Щодо змін у структурі експорту, останні роки характеризуються деіндустріалізацією експорту та зміцненням його аграрної спеціалізації. Внутрішня економіка продовжує зміцнювати свої позиції на міжнародних ринках як визначальний аграрний гравець. За період 2014–2023 років харчові продукти та сільськогосподарська сировина стали основою українського експорту.

На рис. 2.3 наведено структуру експорту України до країн ЄС, яка підтверджує дану тезу.

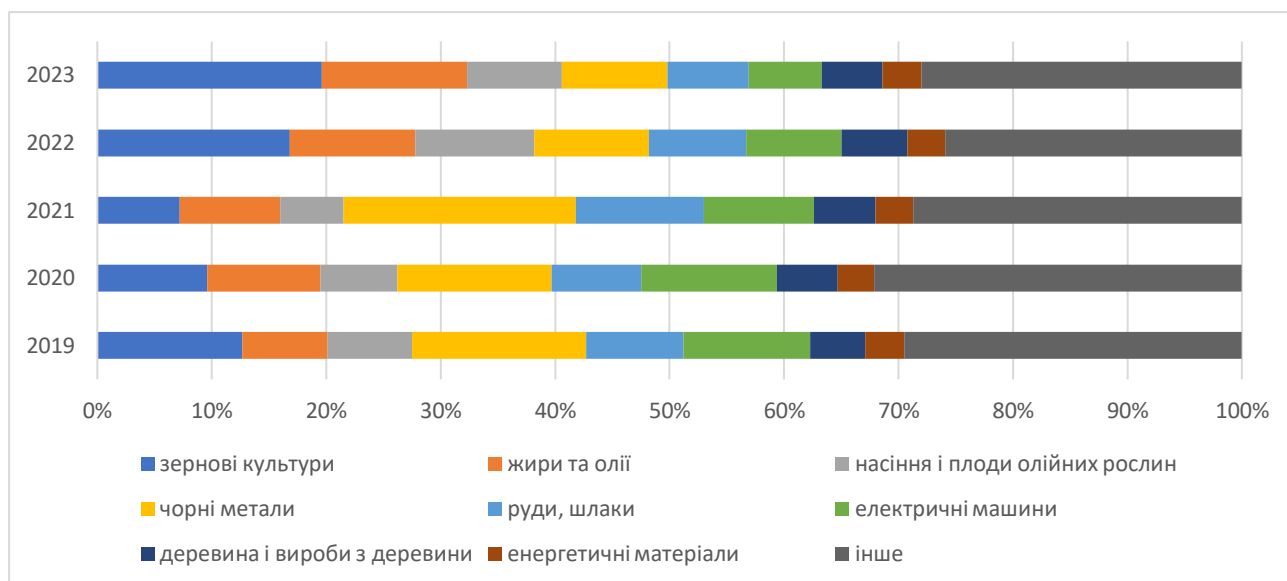

Рис. 2.3 Структура експорту товарів з України до ЄС у 2019-2023 рр., %

Джерело: складено автором за [31]

Станом на 2023 рік, п'ятірка основних товарів, що експортуються з України до ЄС, охоплює такі категорії: рослинну продукцію (19,6%), жири та олії рослинного і тваринного походження (12,7%), метали та вироби з них (9,2%), насіння та плоди олійних рослин (8,3%), руди та шлаки (7,1%), а також машини (6,4%). Видно тенденцію до зростання обсягів експорту зернових культур, завдяки чому продовольчі товари та сільськогосподарська сировина продовжують домінувати в експорті, становлячи 60,6% загального обсягу. У той же час, частка несільськогосподарських товарів знизилась до 39,4%. Частка експорту металів та виробів з них також впала до близько 11% через скорочення виробництва на металургійних заводах і логістичні труднощі. Частка експорту мінеральних продуктів скоротилась до 5,1% (головним чином через спад експорту залізної та титанової руди), а також машин, обладнання і транспортних засобів (8,6%), хімічних продуктів (3,1%) та паливно-енергетичних товарів (1,2%) [30].

У таблиці 2.1 наведено експорту спеціалізацію регіонів України.

Таблиця 2.1

Експортна спеціалізація регіонів України*

Товарна група	Регіон
Живі тварини; продукти тваринного походження	Київська
Продукти рослинного походження	М. Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська
Жири та олії тваринного або рослинного походження	М. Київ, Вінницька, Кіровоградська, Одеська, Черкаська
Готові харчові продукти	М. Київ, Кіровоградська, Херсонська
Мінеральні продукти	Дніпропетровська, Полтавська
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	Івано-Франківська, Луганська, Миколаївська
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	Івано-Франківська
Деревина і вироби з деревини	Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Рівненська, Чернівецька
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	Луганська
Текстиль та вироби з текстилю	–
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	Рівненська
Недорогоцінні метали та вироби з них	М. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	М. Київ, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Чернівецька
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	–
Різні промислові товари	Львівська

Джерело: складено автором за [33]

Слід зазначити, що у регіональній структурі українського експорту Київ мав найбільшу вагу, у 2022 р. становила 23,7% від всього українського експорту. Дослідження товарної структури експорту столичних підприємств свідчить про наявність конкурентних переваг у галузях сільського господарства та харчової промисловості, питома вага яких складає 72,9% від загального експорту. Структура

експорту має переважно сировинний характер, зокрема за рахунок торгівлею сільськогосподарською, мінеральною та металевою сировиною.

Кількість областей, у структурі товарного експорту яких частка продукції агропереробки перевищила 10%, з 2012 р. збільшилась на третину (з 15 до 20). Зокрема, зернові культури домінують в експорті Вінницької (24,6%), Миколаївської (45,9%), Одеської (38,7%), Сумської (33,1%), Хмельницької (35,9%), Черкаської (31,9%) і Чернігівської (46,9%) областей, а жири та олії тваринного або рослинного походження – Кіровоградської (30,4%). Натомість кількість регіонів, які спеціалізуються на експорті мінеральних продуктів, скоротилась на 71,4% (зі семи до двох). Також відчутно зменшилась (на 30,1%) кількість регіонів, у структурі товарного експорту яких понад 10% займають машини, обладнання та механізмів. Електричні машини домінують в експорті Волинської (29,3%), Житомирської (18,3%), Закарпатської (56,3%), Львівської (21,0%), Тернопільської (43,6%) і Чернівецької (23,7%) областей, тоді як реактори, ядерні котли, машини – домінували в експорті Харківської області (12,0%), проте зараз регіон зазнав численних руйнувань промислової інфраструктури.

Таким чином, Україна виступає значущим постачальником на ринку ЄС у категоріях зернових, олійних культур, рослинної олії та деревини, становлячи понад 10% від загального імпорту ЄС у відповідних товарних групах. Під час війни зросла важливість України для ЄС як джерела зернових, олійних культур, нем'ясної продукції тваринництва та борошномельно-круп'яних виробів. Водночас послабилася роль України як експортера чорних металів та нерудних корисних копалин.

За даними індексу Херфіндаля-Хіршмана, рівень диверсифікації експорту за двозначною класифікацією товарів у довоєнний період був 990, а під час війни знизився до 780. Це свідчить про збільшення товарної диверсифікації експорту України до ЄС на фоні руйнації чи порушення діяльності металургійного комплексу країни. Тим не менш, сумарний двосторонній експорт за перший рік війни збільшився на 6%, вказуючи на переорієнтацію українського експорту на інші товари та напрямки до ЄС [32, с. 55].

Таблиця 2.2

Основні структурні трансформації експорту України до ЄС у воєнний період*

Група товарів	Частка експорту товару в експорті України в ЄС, %, 2022р.	Зміна частки експорту товару в експорті України в ЄС, 2022 / 2021 р	Частка експорту України в імпорті товару ЄС з третіх країн, 2022 р.	Зміна частки експорту України в імпорті товару ЄС з третіх країн, 2022 / 2021 р
М'ясо і субпродукти	1,32	0,6	5,9	1,0
Молочна продукція, яйця, мед та інша харчова продукція тваринного походження	0,98	0,6	8,2	4,4
Злакові	12,67	6,9	27,6	3,8
Продукція борошномельно-круп'яного виробництва, солод, крохмаль, інулін, пшенична клейковина	0,17	0,1	8,0	4,2
Олійні культури, різні зерна, плоди, промислові або лікарські рослини, солома та корми	12,23	6,7	15,7	5,9
Рослинні волокна, інша рослинна продукція	0,11	0,0	7,7	1,7
Тваринні жири, рослинна олія та продукція з них, віск	11,14	2,8	13,8	-0,2
Цукор і кондитерські вироби	0,48	0,2	5,0	0,9
Неметалеві тверді корисні копалини, цемент	0,63	-0,9	2,3	-4,4
Руди, шлаки і зола	10,15	-3,3	7,8	-1,6
Мінеральне паливо та мастила і продукція їх дистиляції, бітумні матеріали, мінеральний віск	5,42	2,8	0,2	0,0
Деревина та вироби з неї, дерев'яне вугілля	7,71	1,7	12,0	1,9
Чавун та сталь	8,70	-14,6	3,6	-7,2
Електричне обладнання, аудіо- і відеотехніка та деталі до них	7,46	-0,2	0,5	-0,2
Всі товари			0,8	-0,3

Джерело: складено автором за [32]

Що стосується експорту послуг, то структура їх експорту наведена на рис. 2.4. У країни ЄС у 2023 р. було спрямовано більше третини експорту послуг України, причому, на відміну від торгівлі товарами, наша країна мала позитивний баланс.

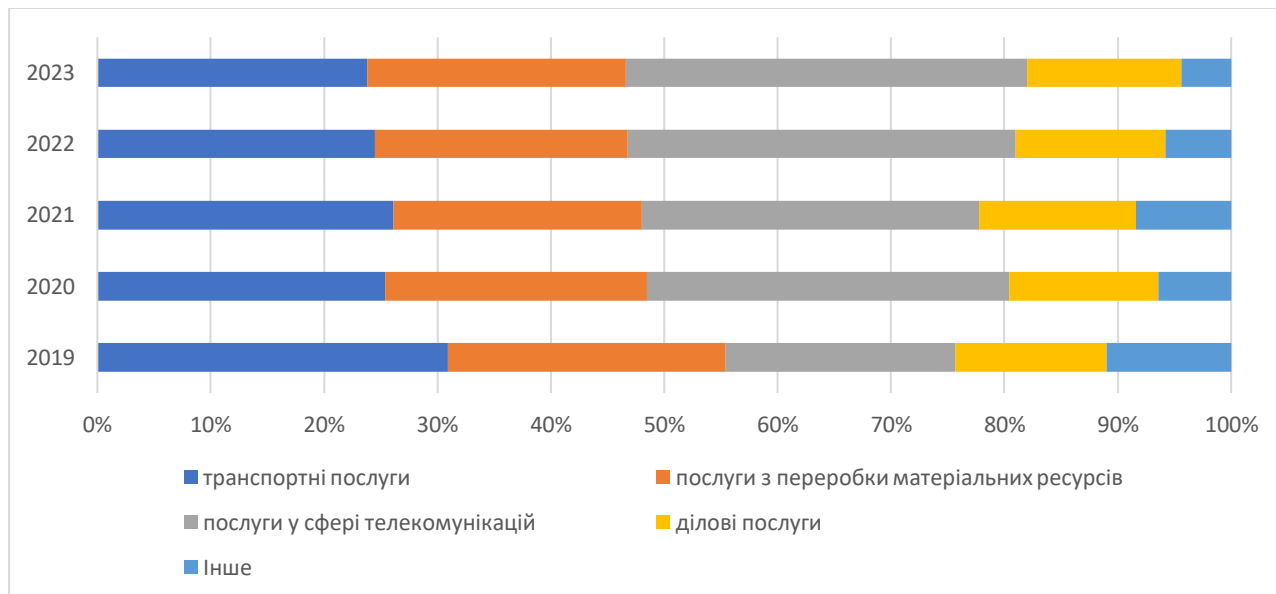

Рис. 2.4 Структура експорту послуг з України до ЄС у 2019-2023 рр., %

Джерело: складено автором за [31]

У 2023 році серед провідних експортних послуг України були послуги з обробки матеріальних ресурсів, транспортні послуги, телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги, а також бізнес-послуги. Спостерігалась зростаюча тенденція в обсягах експорту послуг у сфері телекомунікацій та поступове скорочення частки транспортних послуг.

Загалом, індекс збалансованості торгівлі покращився, хоча незначно, тоді як індекс умов торгівлі погіршився для України. Показники товарної концентрації експорту України збільшилися, в той час як експорт до ЄС демонстрував тенденцію до зниження, особливо помітну в диверсифікації на малих товарних позиціях [32, с. 58].

Однією з основних проблем зовнішньої торгівлі України з ЄС є значний негативний торговельний баланс, який впливає на платіжний баланс та стабільність національної валюти. Незважаючи на збільшення поставок до ЄС, структура експорту залишається сировинною та малотехнологічною, що створює ризики з

огляду на коливання цін. Від'ємне сальдо торгівлі товарами значно зросло, перевищивши 11 млрд дол. США, особливо через дефіцит у торгівлі машинами, обладнанням, транспортом, паливно-енергетичними товарами, хімічними продуктами, текстилями, взуттям та іншими товарами [33, с. 26].

Крім того, зниження мит на імпорт від ЄС не призвело до суттєвих змін у структурі зовнішньої торгівлі, зокрема, щодо високотехнологічного імпорту в Україну та експорту сировини до ЄС. Для більшості груп товарів та послуг існує негативний баланс, що негативно позначається на платіжному балансі та економічному зростанні [34, с. 40].

Структура торгівлі України з ЄС показує, що українські підприємства повільно входили в європейські ланцюги доданої вартості, при цьому інтеграція відбувалась головним чином на початкових (експорт сировини) та фінальних етапах (імпорт готових виробів) цих ланцюгів з мінімальною доданою вартістю для українських компаній. Раніше це пов'язувалось із повільними реформами економіки та інших сфер країни, зокрема правової системи.

Основна причина такого становища — ризики для європейських партнерів щодо визначення ролі України у європейському геоekonomічному просторі та вплив Росії на це питання. Після 2014 року такі загрози зросли, а російська військова агресія у 2022 році фактично призупинила діяльність цих мереж для відомих європейських компаній. Наприклад, BMW та Volkswagen були змушені зупинити роботу деяких своїх заводів у Європі через тимчасове закриття українських заводів, які постачали приблизно 20% джгутів для електрообладнання автомобілів, які також надходили з інших країн Східної Європи та Північної Африки. ЄС також значно залежить від українського постачання таких товарів, як залізна руда та сталеливарні вироби, де ЄС був змушений перейти від квот для України до глобальних квот. До війни на газ неон, який постачався з України, припадало 55% світового ринку. Військові дії сьогодні фактично ведуть до дезінтеграції української економіки з європейською у таких сферах, як сталеливарні вироби та електрообладнання.

З іншого боку, війна сприяє інституціональній, секторальній та продуктивній інтеграції національної економіки в внутрішній ринок ЄС, а також трансформує

структуру експорту за рахунок диференціації товарів. Лібералізація торговельних зв'язків з ЄС відкриває можливості для підвищення ступеня переробки сировинної продукції на українських підприємствах, зокрема в молочній та м'ясній галузях. ІТ-сектор продовжує займати стабільні позиції в структурі українського експорту, причому основними споживачами цифрових продуктів українських компаній залишаються США, тоді як в Європі зріс експорт до Великобританії, Німеччини, Нідерландів, Мальти та Кіпру за останні роки. Українські виробники також знаходять нові товарні ніші на ринку ЄС [32; 34]. Цей процес може посилитись внаслідок звільнення ринкових позицій російських та білоруських експортерів через економічні санкції, накладені на них ЄС та іншими розвиненими країнами [35, с. 62].

Отже, експортна спеціалізація України в торгівлі з ЄС істотно змінюється, хоча й залишається сильно зорієнтованою на сировинні товари. Війна та геополітичні зміни вплинули на збільшення інтеграції в європейські ланцюги вартості, що, в свою чергу, сприяє диверсифікації експорту. Україна покращує свої позиції в ІТ-секторі та розширює експорт переробленої продукції, що може з часом зменшити залежність від сировинних ринків. Ці зміни свідчать про поступове нарощування потенціалу української економіки для виходу на більш високі рівні доданої вартості у своїй торговій діяльності з країнами ЄС.

2.2 Спільні механізми і інструменти регулювання

З 1 січня 2016 року торговельні відносини між Україною та ЄС регулюються розділом IV Угоди про асоціацію, який присвячений створенню поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ). Ця зона вільної торгівлі охоплює не тільки товари, але й послуги, капітал та робочу силу до певного ступеня, покликана стати інструментом економічної інтеграції України в ЄС [36].

ПВЗВТ визначає комплексну адаптацію регуляторних норм у сферах торгівлі до стандартів ЄС, що зменшує технічні бар'єри та сприяє зростанню взаємної

торгівлі шляхом надання ширшого доступу до внутрішніх ринків обох сторін. Угода спрямована на посилення торгівлі в різноманітних сферах, включаючи санітарні заходи, митну співпрацю, інвестиції, конкурентну політику, державні закупівлі, та інші, з метою забезпечення поступової інтеграції української економіки до європейського ринку.

ПВЗВТ також передбачає зниження майже всіх тарифів та мит, що створює нові можливості для бізнесу та інвестицій з обох сторін, сприяючи економічному зростанню та модернізації. Це, в свою чергу, має сприяти поліпшенню економічної ситуації в Україні та підвищенню конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Зниження тарифних бар'єрів дозволяє підприємцям економити кошти, що в кінцевому підсумку сприяє збільшенню доходів через податки та збори від діяльності, яка зростає завдяки новим ринковим можливостям.

Крім фінансових вигод, ЄС надає підтримку Україні у впровадженні правових та інституціональних реформ, необхідних для гармонізації з європейськими стандартами, що допомагає забезпечити успішну інтеграцію та реалізацію потенціалу ПВЗВТ в повній мірі [37].

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС надала українському бізнесу значні переваги, зокрема:

- Доступ до одного з найбільших, найпотужніших і найбільш захищених ринків світу.
- Вирівнювання конкурентних умов та створення сприятливих умов для збільшення експорту в ЄС.
- Розширення кількості потенційних споживачів продукції з України.
- Можливість диверсифікації експортних ринків та пошук нових партнерів, що допомагає мінімізувати ризики від обмеженого доступу на ринки деяких країн СНД.
- Спрощення інтеграції європейських технологій та інновацій.
- Зменшення нетарифних бар'єрів у торгівлі, особливо для сільськогосподарських продуктів, через покращене санітарне та фітосанітарне співробітництво.
- Легший доступ українських товарів до третіх країн [36].

Щодо технічних бар'єрів у торгівлі, ключовим завданням в Угоді про асоціацію було підписання Угоди АСАА, яка мала на меті полегшити вирішення цих питань. На жаль, до початку війни ці переговори так і не були розпочаті [38].

З моменту підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році, Україна значно просунулася у реформуванні своєї системи технічного регулювання з метою відповідності європейським нормам. Основним напрямком стали зміни відповідно до розділу Угоди щодо технічних бар'єрів у торгівлі та Додатку III, які визначили стратегію реформ. Україна здійснила імплементацію горизонтального (з прийняттям 8 законів) та вертикального законодавства ЄС (з прийняттям 102 технічних регламентів, 25 з яких передбачені Додатком III). Також було створено масштабну мережу акредитованих органів та випробувальних лабораторій, що відповідає європейським стандартам, з більш ніж 100 організаціями та понад 500 лабораторіями. Українська система акредитації отримала міжнародне та європейське визнання, що допомагає інтегрувати її на міжнародному рівні. Україна прийняла понад 18650 національних стандартів, гармонізованих з європейськими, і досягла 72,5% рівня гармонізації. Було модернізовано і створено понад 20 національних еталонів із загальною кількістю 83, а також забезпечено активну участь у міжнародних метрологічних організаціях. Збільшення кількості звірень національних еталонів з провідними стандартами розвинених країн також відбулось. До того ж, було розпочато попередню оціночну місію ЄС для оцінки готовності української інфраструктури якості до підписання Угоди АСАА, з позитивною оцінкою адаптації українського законодавства [38]. У 2021 році було прийнято План заходів до 2025 року для подальшого удосконалення системи технічного регулювання та виконання зобов'язань Угоди про Асоціацію.

Початок активних бойових дій у 2022 році вніс корективи у економічні відносини України з ЄС. Важливим став збереження макроекономічної стабільності на тлі зростання військових витрат та зменшення бюджетних надходжень. Співпраця з ЄС забезпечила значну фінансову підтримку, критично важливу для підтримки експорту та загальної стабільності України в цей період.

Розвиток зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС у майбутньому значною мірою залежатиме від відновлення пошкодженої експортної структури країни та

відновлення доступу до морських шляхів. Важливу роль у цьому процесі відіграє ініціатива ЄС зі створення «Платформи відбудови України», керованої Європейською Комісією та Урядом України. Ця ініціатива включає створення Фонду «RebuildUkraine», який слугує основним правовим інструментом для фінансування відновлення України через кредити та гранти та є частиною бюджету ЄС. Робота Фонду будується на досвіді Фонду відновлення та стійкості ЄС, який має успішну історію вирішення кризових ситуацій [32, с. 61].

Ще одним ключовим аспектом економічної підтримки України від ЄС є подальша лібералізація торговельних відносин, зокрема через спеціальний Регламент, що набув чинності 4 червня, і передбачає призупинення більшості тарифів та кількісних обмежень на імпорту з України на один рік. Цей регламент вводить для українських товарів режим, що нагадує внутрішній ринок ЄС, з деякими обмеженнями. Зокрема, регламент передбачає:

- Скасування імпорту мит для промислової продукції;
- Непристосування системи вхідних цін для фруктів та овочів;
- Скасування всіх тарифних квот для сільськогосподарської продукції;
- Відмову від антидемпінгових мит та глобальних захисних заходів щодо українських товарів.

Ці заходи мають умовний характер і залишаються чинними за умови дотримання Україною правил походження товарів, виконання основних положень Угоди про асоціацію, утримання від нових обмежень на імпорту з ЄС та відсутності серйозної шкоди національним виробникам ЄС. У разі порушення цих умов Європейська Комісія може вжити коригувальних заходів.

У рамках ПВЗВТ між Україною та ЄС діяло 36 тарифних квот для аграрної продукції, з яких українські експортери активно використовували 32, проте лише 11-12 квот використовувалися повністю, що в сукупності складало до 15% всього експорту до ЄС. Також, важливою підтримкою для експортерів промислової продукції стало призупинення антидемпінгових та спеціальних мит, що зокрема позитивно вплинуло на експорт сталевих та залізних виробів, який становив значну частину експорту чорних металів загалом — 40–45%, і 10–13% від усього експорту в ЄС [39].

В контексті індивідуальних торговельних вигод, Україні було виділено 11 індивідуальних квот та 1 глобальна квота, з митом понад квоту у 25%, що фактично мало обмежувальний характер. Всі аграрні продукти мали відповідати європейським санітарним, фітосанітарним стандартам та технічним регламентам. Загальний щорічний обсяг імпортного мита на українські товари складав 31 млн євро, а антидемпінгового мита — 35 млн євро. Скасування мит та квот сприяло збільшенню експорту, доходів експортерів та державного бюджету України, зокрема, стимулювало експорт продукції тваринництва, такої як курятина та яйця, в результаті чого експорт м'яса та субпродуктів до ЄС майже подвоївся за одинадцять місяців [38].

Окремо слід відзначити рішення Європейської Комісії, яке дозволяло країнам-членам з 24 лютого до 31 грудня тимчасово скасувати імпортне мито та ПДВ на деякі товари (такі як харчові продукти, ковдри, палатки, електрогенератори), призначені для допомоги українцям, постраждалим від війни, які перебувають у країнах ЄС або переміщеним в Україні (більше 14 млн осіб) [32, с. 63].

У зв'язку з російською блокадою Азовського моря з 2014 року та майже повною блокадою Чорного та Азовського морів з 2022 року, Україна зіткнулася з серйозними викликами у зовнішній торгівлі. Значна частина експорту зернових, що раніше здійснювалася через чорноморські порти, була ускладнена. Зернова угода, підписана у липні 2022 року, дозволила частково відновити ці поставки. Втім, попри позитивний вплив зернової угоди, експорт чорних металів значно знизився, що підкреслює важливість фізичної інфраструктури та можливостей виробництва для економічних результатів, незважаючи на політичні заходи [38].

У відповідь на воєнні виклики, реорганізація логістики України проводиться в рамках Плану дій ЄС «Шляхи солідарності», ухваленого 12 травня 2022 року. Цей план спрямований на збільшення пропускну здатності транспортних коридорів, визначення нових логістичних маршрутів для української експортно-імпоротної продукції, пошук нових партнерів у ЄС і третіх країнах, а також спрощення відповідних процедур. Особливий наголос робиться на додаткові можливості для

наземного та водного транспорту в ЄС, зокрема на перевалювальні пункти та місця для зберігання [40].

Ці зусилля вже дозволили експортувати через європейську логістику 14 млн тонн українського зерна, значно збільшити обсяги інших товарів. Розглядається можливість додати 3640 зерновозів до наявних 22400 в Україні та приблизно 12000 в ЄС, побудувати транскордонний трубопровід для рослинних олій, а також підвищити пропускну спроможність залізниць до портів у Гданську, Ростокі та Гамбурзі, і продовжити залізничні колії до терміналів в Україні та країнах-сусідах [41].

Європейська Комісія підтримує українських експортерів через платформи як Мережа підприємств Європи (Enterprise Europe Network) та Європейська підтримка кластерів України (EU Clusters Support Ukraine), що допомагають у пошуку партнерів та оптимізації логістичних ланцюгів. У липні оновлені індикативні мапи Транс'європейської транспортної мережі, включаючи нові коридори через Україну, зокрема:

- Північно-Балтійський коридор, що тепер проходить через Львів та Київ;
- Балто-Чорноморсько-Егейський коридор, що тягнеться через Львів, Чернівці (через Румунію та Молдову) до Одеси;
- коридори Балтійське море – Адріатичне море та Рейн – Дунай, що проходять через Львів [32, с. 64].

Також, у червні була підписана Угода про вантажні перевезення автомобільним транспортом на термін одного року, яка спростила процедури для українських перевізників, скасувавши необхідність отримання спеціальних дозволів та сприяла визнанню водійських документів. У перший місяць війни Україна домовилася про скасування цих дозволів з 12 країнами-членами ЄС, що значно сприяло збільшенню доступності українських транспортних послуг на європейських ринках.

25 серпня 2022 року Рада ЄС підтримала пропозицію Європейської Комісії та прийняла рішення щодо запрошення України до Конвенції про процедуру

спільного транзиту та до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами.

30 серпня Президент України підписав закони необхідні для приєднання до Конвенцій:

- Закон України «Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту»;
- Закон України «Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами»;
- Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо окремих питань імплементації глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх держави-члени, з іншої сторони»

З метою реалізації норм законів Мінфіном спільно з Держмитслужбою розроблено та забезпечено прийняття наступних нормативно-правових актів:

- постанов Кабінету Міністрів України: «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 450 та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 681»; «Про затвердження переліку окремих товарів, ввезення яких на митну територію України та/або переміщення територією України транзитом здійснюється без надання митним органам забезпечення сплати митних платежів»; «Деякі питання реалізації положень Митного кодексу України щодо надання авторизацій»;
- наказів Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку реалізації положень Конвенції про процедуру спільного транзиту».

З 1 жовтня 2022 року Україна приєдналася до Конвенції про процедуру спільного транзиту та розпочала міжнародне застосування NCTS. Україна стала 36 країною-учасницею Конвенції. Конвенція про процедуру спільного транзиту стала частиною національного митного законодавства.

Після приєднання України до Конвенції, український бізнес отримав можливість:

- працювати за принципом «один транспортний засіб – одна декларація – одна гарантія» та прискорити проходження товарів через митний кордон України;
- користуватися транзитними спрощеннями спільного на міжнародному рівні, які має бізнес у 35-ти країнах Конвенції, та які доповнюють і дають можливість повноцінно використовувати спрощення, надані у 2019 р. для поміщення товарів у митні режими;
- користуватися спрощеннями, навіть без статусу АЕО;
- застосовувати знижені ставки мита на сировину для виробництва товарів на внутрішній ринок, більша передбачуваність та ширші можливості рішень щодо зобов'язуючої інформації (раніше – попередніх рішень) тощо [42].

Імплементация ПВЗВТ з ЄС, а також розширення участі України у пан'євро-середземноморських правилах походження товарів, інтеграція в європейські авіаційні, енергетичні, митні, промислові та цифрові союзи значно спростили бар'єри для українських товарів та послуг у ЄС у 2022 році. Після виконання певних процедур, Україна отримає доступ до Інструменту передвступної допомоги – ІРА ІІІ, зможе скористатися іншими програмами ЄС, такими як European Peace Facility, External Action Guarantee, European Union Recovery Instrument, Erasmus+, Invest EU Fund, Creative Europe, European Fund for Sustainable Development та іншими відповідно до відповідних умов.

2.3 Причини прикордонних конфліктів вітчизняних експортерів з товаровиробниками з ЄС

ЄС у липні 2022 року запровадив Автономні торговельні заходи (АТМ) для українського експорту як основний інструмент підтримки України та її економіки, реагуючи на виклики, які постали перед українськими виробниками та експортерами в умовах повномасштабної війни. Ці заходи також враховують чутливі питання, що виникають в ЄС через значне зростання імпорту певних аграрних товарів з України, вводячи захисні механізми на випадок значних збурень на ринку ЄС або на аграрних ринках країн-членів [43].

Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії було заблоковано українські порти у Чорному морі, що призвело до пошуку альтернативних шляхів для експорту зерна. З блокади портів було знайдено вихід у липні 2022 року з укладенням Зернової угоди, яка дозволила відновити морський експорт зерна, однак альтернативні маршрути, так звані «шляхи солідарності» через Європу, вже були активовані.

Представник зовнішньополітичної служби ЄС Петер Стано повідомив, що станом на серпень 2023 року через ці шляхи було експортовано понад 40 млн тонн української продукції. Ці маршрути використовувалися як для транзиту, так і для продажу зерна в прилеглих країнах, таких як Польща, Румунія, Словаччина.

З липня 2022 року квоти на український імпорт, визначені Угодою про асоціацію між ЄС та Україною, були скасовані разом із всіма митами та зборами на українські товари, що забезпечило неперервний доступ українських товарів до ринків ЄС.

До повномасштабної війни ринок ЄС не був пріоритетним для України через його вимоги до преміальних товарів та специфічні стандарти готової продукції, на відміну від української сільгосппродукції, зокрема зернових, які орієнтовані на ринки, що розвиваються. Втім, логістичні перешкоди, спричинені війною, змінили цей стан речей.

Українська продукція на ринку ЄС розподіляється нерівномірно серед 27 країн-членів, що відображає різницю в споживчих потребах кожної держави. Така динаміка веде до різних реакцій на імпорт з України, в залежності від внутрішніх балансів імпорту та експорту кожної країни, створюючи потенційні перекося на місцевих ринках залежно від конкретного продукту [44].

Відносно низька вартість української агропродукції, посилювана нижчою за зарубіжні заробітною платою, також грає роль, хоча в умовах війни вплив цього чинника зменшується через кадровий дефіцит. Великі агрохолдинги вже здатні пропонувати зарплати, конкурентні на рівні сусідніх країн.

Також варто зазначити, що фермери з країн, прилеглих до України, почали виступати проти імпорту українського зерна через його вплив на ціни на місцеве збіжжя. Єврокомісія оцінила, що до весни 2023 року втрати цих фермерів склали не менше 417 млн євро [45].

16 квітня 2023 року Польща ввела заборону на імпорт та транзит з України не лише зерна, а й майже всієї аграрної продукції, включаючи овочі, молочні продукти, мед, олію, яйця та навіть вино. За рішенням уряду, дозвіл на прохід через «зелений коридор» був обмежений лише деякими продуктами, такими як банани, рис, оливки та квіти. Того ж дня уряд Угорщини на чолі з Віктором Орбаном також заборонив ввезення українського зерна, мотивуючи це захистом місцевих фермерів. Незабаром після цього, 13 квітня, Словаччина заборонила переробку та продаж українського зерна після виявлення в ньому пестицидів.

У травні 2023 року, під тиском п'яти країн-членів ЄС, які межують з Україною, Єврокомісія погодилася на тимчасове припинення імпорту української пшениці, кукурудзи, сої та соняшника до цих країн. Однак, до 15 вересня Єврокомісія вирішила зняти ці обмеження, заявивши, що викривлення ринку від українського експорту більше не спостерігається [46].

Польська прокуратура ініціювала розслідування декількох партій українського зерна, що нібито продавалося за заниженими цінами або було неякісним. Водночас, міністри сільського господарства декількох країн ЄС висловили засудження щодо дій Польщі, Словаччини та Угорщини. Україна

відповіла запуском антидискримінаційного розслідування у сфері торгівлі та подала позов до Світової організації торгівлі проти цих трьох країн 18 вересня.

Марек Домбровський, один з архітекторів польських реформ 1990-х років, критикує економічні аргументи прихильників заборони, вказуючи на їх слабе статистичне підґрунтя. На його думку, обсяги імпорту пшениці та кукурудзи вже знижувалися до моменту введення перших обмежень. За його словами, імпорт пшениці за останній рік склав менше 5% від внутрішнього виробництва ЄС, а імпорт кукурудзи, хоч і був вищим (22%), допоміг ЄС впоратися з неврожаєм 2022 року [47].

У 2024 році інцидент з блокуванням прикордонних пунктів пропуску фермерами, який почався 9 лютого, мав місце майже одразу після двомісячної блокади українського кордону польськими перевізниками. Останні вимагали відновлення дозволів на роботу українських водіїв в ЄС, аргументуючи це неможливістю витримати конкуренцію [48].

Європейські аграрії, зокрема польські, висувають претензії не лише до розмірів українських аграрних підприємств, але й до структури українського аграрного бізнесу. Вони стверджують, що малі та середні європейські фермери не здатні конкурувати з великими українськими агрохолдингами, яких часто називають агроолігархами. Цей аргумент в Польщі, де переважають дрібні та середні фермери, що залежать від європейських субсидій, звучить уже декілька років і став особливо актуальним до і під час зернової суперечки.

Марчук Д. зазначає, що в українському контексті 20-25% аграрного виробництва припадає на аграрні холдинги, в той час як основну вагу в аграрному секторі займають середні та малі підприємства. Проте, він наголошує на важливості врахування різниці в розумінні розміру малих та середніх господарств у ЄС та Україні, де середній розмір фермерського господарства в ЄС складає 17 гектарів, що робить українського малого фермера середнім або навіть великим за європейськими стандартами.

Окрім заборон на імпорт, Польща та інші сусідні країни України домоглися збільшення агросубсидій з бюджету ЄС на додаткові 100 млн євро, більшу частину з яких отримала саме Польща.

Мотивація країн у питаннях торгівлі може бути різноманітною: деякі держави сповідують протекціоністські погляди для підтримки внутрішнього виробника, інші виходять із власних економічних інтересів, а деякі мають переважно політичні цілі, такі як здобуття внутрішніх електоральних дивідендів. Згідно з оцінками експертів, субсидіювання фермерів є ключовим аспектом, що має бути врахований при аналізі будь-яких конфліктів, які можуть виникнути під час переговорів щодо вступу України до ЄС. Вступ України може спричинити конкуренцію за отримання агросубсидій з такими країнами як Польща, Франція, Іспанія, та Португалія в контексті Спільної аграрної політики (САР), започаткованої у 1962 році.

Протягом декількох десятиліть фінансування сільського господарства становило значну частину бюджету ЄС, де 40 років тому ця сфера поглинала понад 60% бюджетних коштів, а в останнє десятиліття цей показник стабілізувався на рівні третини, з прогнозом зменшення до менше ніж третини у наступні п'ять років. Загальний обсяг коштів, виділених на підтримку сільського господарства, коливається близько 55 млрд. євро щорічно. За даними Єврокомісії, в середньому майже 87% усіх аграрних господарств в ЄС потребують підтримки, причому в Польщі цей показник на 10% вищий, що підкреслює важливість субсидій для малих ферм [47].

Європейські законодавці підтримали продовження лібералізації торгівлі з Україною до 2025 року, проте за умови, що мита будуть знову запроваджені, якщо обсяг імпорту чутливих аграрних товарів перевищить показники трьох попередніх років. У випадках виникнення ринкових порушень у ЄС або окремих країн-членів через збільшення імпорту з України, наприклад, пшениці, Єврокомісія має право негайно призупинити дію торгових преференцій та застосувати необхідні заходи [47].

Для захисту європейського ринку від зростаючої конкуренції від імпорту «чутливих» аграрних продуктів з України, таких як птиця, яйця, цукор, овес, крупи, кукурудза та мед, Європейський Парламент вирішив впровадити «механізм автоматичного екстреного гальмування», ініційований Єврокомісією [49]. Цей механізм слугує компромісом між вимогами окремих країн ЄС, які пропонували

встановити ліміти імпорту на рівні середнього обсягу 2021-2023 років, та Україною, яка запропонувала орієнтуватися на дані минулого року.

Цікаво, що список чутливих товарів не включає зерно, кукурудзу та олію — продукцію, щодо якої Польща, Угорщина, Словаччина та Болгарія ввели заборони. Єврокомісія не підтримує такі односторонні дії, оскільки вони суперечать принципам спільної торгової політики ЄС. У відповідь Київ запропонував цим країнам компроміс: скасування заборон у заміні на впровадження системи верифікації українського агроекспорту.

Механізм уже діє в Румунії та Болгарії, які, хоч і не вводили заборон, висловили Єврокомісії стурбованість щодо загроз від імпорту української продукції. Міністри обох країн узгодили процедури для експорту певних видів агропродукції, зокрема пшениці, кукурудзи, ріпаку та соняшнику, що передбачає видачу ліцензій після двосторонніх консультацій з країною-імпортером [50].

Такі заходи вимагають від України врахування різних особливостей ринків, визначення потенційних опонентів та партнерів для агроекспорту. Важливим залишається також розвиток внутрішніх можливостей переробки, що дозволить скоротити фізичний обсяг експортованої сировини та підвищити додану вартість продукції, що вивозиться.

В умовах воєнного стану економічний ландшафт України змінюється, що впливає на динаміку зовнішньої торгівлі. У той час як товарообіг зріс на 23% у вартісному вираженні, фізичний обіг знизився. Проблеми в експорті були очевидними, оскільки Україна не змогла компенсувати падіння експорту, незважаючи на збільшення поставок до ЄС. Проблеми транзиту та заборони на імпорт із сусідніх країн додали складності. Незважаючи на ці перешкоди, торгівля України з ЄС зростала, становлячи більше половини її зовнішньої торгівлі. Такі фактори, як усунення технічних бар'єрів, ефективне представництво та торговельні угоди сприяли цьому зростанню. Проте значне негативне сальдо торговельного балансу зберігається через експорт сировини. Структурні зміни вказують на поступовий зсув до експорту з вищою вартістю та посилення інтеграції в європейські ланцюги створення вартості. Незважаючи на постійні виклики, ці зміни свідчать про розвиток торгового потенціалу України з ЄС.

Торговельні відносини України з ЄС, які з 1 січня 2016 року регулюються Розділом IV Угоди про асоціацію, суттєво вплинули на її економіку. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) сприяла комплексній адаптації до стандартів ЄС, зменшуючи технічні бар'єри та сприяючи зростанню взаємної торгівлі. Це призвело до таких переваг, як розширений доступ до ринку, вирівняні умови конкуренції та диверсифікація експортних ринків. Незважаючи на виклики, пов'язані з війною, та матеріально-технічні труднощі, співпраця з ЄС залишається життєво важливою для економічної стабільності та майбутнього розвитку України. Такі заходи, як план «Шляхи солідарності» та приєднання до міжнародних конвенцій, спрямовані на подальше посилення сприяння торгівлі та інтеграції, забезпечуючи постійні переваги для українського бізнесу та сприяючи тіснішим зв'язкам з ЄС.

На завершення зазначимо, що запровадження ЄС у липні 2022 року автономних торговельних заходів (АТМ) мало на меті підтримати економіку України на тлі викликів повномасштабної війни. Ці заходи разом із Зерновою угодою сприяли альтернативним маршрутам експорту української продукції, зокрема зерна, через Європу. Хоча скасування квот і мит підвищило український експорт до ЄС, воно також призвело до збоїв і конфліктів, таких як заборона на імпорт і суперечки щодо сільськогосподарських субсидій. Рішення ЄС призупинити імпорт деяких українських сільськогосподарських товарів у відповідь на спотворення ринку підкреслює складність торговельних відносин. Просуваючись вперед, Україна має долати ці виклики, збільшуючи внутрішні переробні можливості та беручи участь у стратегічних переговорах для забезпечення сталого зростання експорту.

РОЗДІЛ 3.

СЕКТОРАЛЬНА Й РЕГІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ЕКСПОРТНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

3.1 Секторальна структура українського експорту

Розуміння галузевої структури українського експорту має вирішальне значення для покращення економічних показників та конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Проте, перш ніж розглянути секторальну структуру українського експорту, необхідно проаналізувати динаміку галузевої структури економіки України за обсягом валового внутрішнього продукту (ВВП). Це забезпечить розуміння складу, сильних і слабких сторін різних секторів економіки України, які безпосередньо впливають на її експортні можливості.

Галузева структура ВВП відображає розподіл економічної діяльності між різними секторами, а саме первинним, вторинним, третинним і четвертинним секторами. Ці сектори охоплюють різні галузі та по-різному роблять внесок у загальний економічний результат.

Наприклад, коливання в первинному секторі, включаючи сільське господарство, лісове господарство та видобуток корисних копалин, можуть підкреслити залежність країни від природних ресурсів і її вразливість до зовнішніх шоків, таких як погодні умови чи світові ціни на сировину. Подібним чином зміни у вторинному секторі, який включає виробництво та будівництво, розкривають розуміння промислового розвитку, зростання інфраструктури та конкурентоспроможності виробництва [51, с. 109].

Більше того, третинний сектор, який охоплює такі послуги, як роздрібна торгівля, транспорт, готельний бізнес, охорона здоров'я, освіта, фінанси та ІТ-послуги, надає важливу підтримку економіці та відображає тенденції споживання, торгівлі та галузей сфери послуг.

Водночас четвертинний сектор, що включає такі види діяльності, як наукові дослідження, технології та інновації, підкреслює здатність України до технологічного прогресу, інноваційного зростання та участі у глобальній економіці знань. В умовах експортної економіки послуги з четвертинного сектору можуть внести значний внесок у надходження від експорту, особливо в таких сферах, як розробка програмного забезпечення, біотехнології та передові дослідницькі послуги.

Найглибший економічний спад в Україні стався під час першого кризового періоду 1991–1999 років, коли валовий внутрішній продукт (ВВП) України впав майже на 60%. Згодом світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років ще більше посилила економічні проблеми України, що призвело до скорочення ВВП на 14,8%, що значно перевищило падіння, яке зазнали країни Східної Європи [52, с. 33].

Протягом періодичних періодів відновлення між кризами український уряд значною мірою покладався на підтримку експорто-орієнтованих галузей, зокрема металургійного виробництва та сільськогосподарської продукції. Сприятлива кон'юнктура світового ринку до 2008 року сприяла економічному зростанню та надходженню іноземної валюти. Проте це зростання супроводжувалося структурним зрушенням в економіці в бік домінування сировинної та первинної переробної діяльності. Наприклад, частка машинобудування в промисловій продукції різко впала з 28,3% у 1990 році до 13,3% у 2008 році [52, с. 34].

Незважаючи на прагнення до інноваційної моделі економічного зростання, Україні не вдалося розробити цілісної стратегії переходу від колишньої адміністративно-командної системи до ринкової. Натомість реформи здебільшого дотримувалися неоліберальних принципів, пов'язаних із «Вашингтонським консенсусом», ненавмисно призводячи до глибокої деіндустріалізації та структурної деформації економіки, роблячи її вразливою до зовнішніх загроз, зокрема військової агресії.

Третя велика економічна криза вразила Україну в 2014–2015 роках, спровокована російською агресією та подальшою анексією Криму, а також окупацією частини Донецької та Луганської областей. Цей конфлікт ще більше

послабив економічний потенціал України, що призвело до падіння ВВП на 9,8% у 2015 році.

Повномасштабна військова агресія, розпочата Росією у 2022 році, загострила існуючі економічні виклики. За рік війни Україна зазнала приголомшливих збитків, оцінених у 411 млрд. дол. США, що більш ніж удвічі перевищує її ВВП у 2021 році. Економічні наслідки конфлікту були серйозними - у 2022 році ВВП впав на 29,1%, особливо вплинувши на такі сектори, як переробна промисловість, транспорт, будівництво та професійні послуги [53, с. 159].

Значне руйнування виробничого капіталу та інфраструктури в поєднанні з різким падінням ВВП у 2022 році підкреслює структурні дисбаланси в економіці України.

Проведемо аналіз галузевої структури економіки України, розглядаючи як довоєнний період, так і переломний 2022 рік, ознаменований початком повномасштабного вторгнення росії. Важливо визнати, що більша частка сектору у ВВП відображає його продуктивність і спеціалізацію країни, а вищі показники доходів означають більший розвиток сектора (рис. 3.1.).

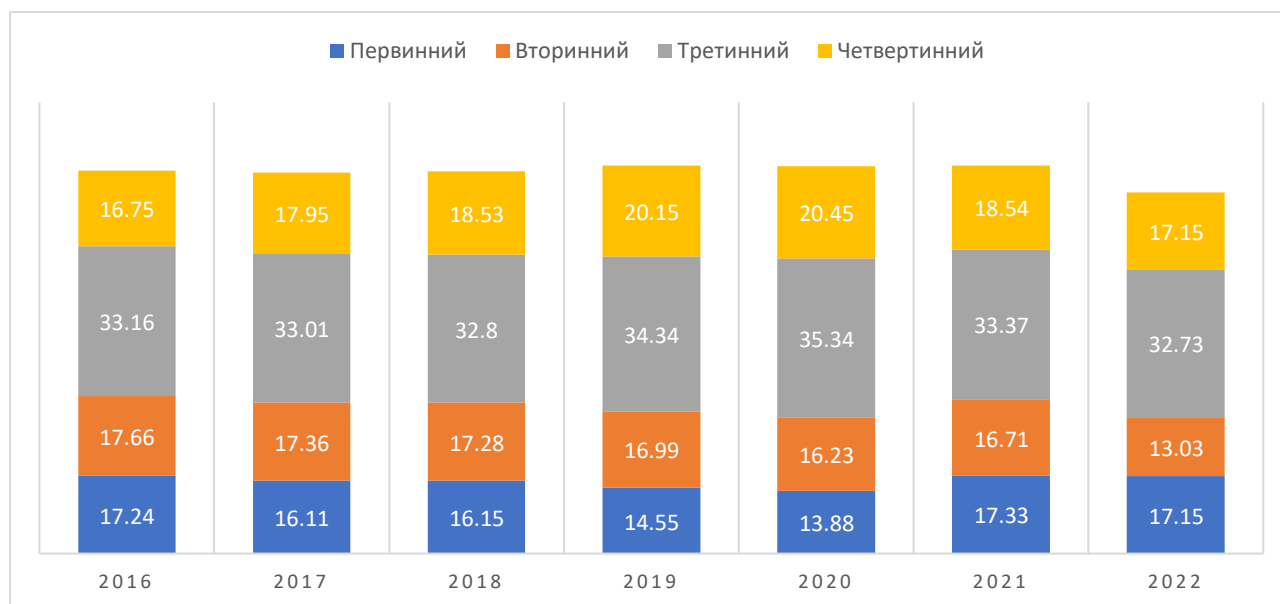

Рис. 3.1. Динаміка секторальної структури економіки України за обсягом валового внутрішнього продукту у ринкових цінах за 2016–2022 роки

Джерело: складено автором за [54]

У структурі ВВП третинний сектор незмінно займає найбільшу частку, зберігаючи стабільний відсоток з 2016 по 2021 рік, із показником 33,37%, зафіксованим у 2021 році.

Примітно, що з 2016 по 2020 рік ми спостерігаємо помітну тенденцію зростання в чвертинному періоді секторі, піднявшись з 16,75% до 20,45%. Однак у 2021 році ця тенденція змінилася на протилежну зі зниженням на 1,91 процентного пункту до 18,54%.

Сукупний внесок цих двох секторів послуг протягом 2016–2021 років коливається від 49,91% до 51,91%, що відповідає глобальній тенденції терціаризації.

Тим не менш, такі вчені, як К. Соуза, С. Бастос і Ф. Перобеллі, застерігають, що справжня терціаризація відбувається в основному в промислово розвинутих країнах, що живиться висококваліфікованою робочою силою, здатною створювати товари та послуги високої вартості [55, с. 9].

І навпаки, Д. Родрік, видатний економіст, який спеціалізується на економіках, що розвиваються, та інституційних реформах, застерігає від небезпечних наслідків надмірного зростання сфери послуг, особливо в країнах з перехідною економікою, посиляючись на ризики передчасної деіндустріалізації та поширення «паразитних» послуг [56, с. 173].

Протягом усього аналізованого періоду вторинний (промисловий) сектор демонструє послідовну низхідну траєкторію, зменшившись із 17,66% у 2016 році до 16,71% у 2021 році. Ця тенденція підкреслює передчасну деіндустріалізацію в умовах зовнішньої відкритості економіки України.

Також слід відзначити цікавий розвиток динаміки між первинним і вторинним секторами. У 2016 році частка первинного сектору становила 17,24%, поступаючись вторинному сектору лише на 0,42 відсоткових пункти. Проте до 2021 року частка первинного сектору зросла до 17,33%, перевищивши вторинний сектор на 0,62 відсоткового пункту.

Як зауважує професор Ю. Кіндзерський [51], урядові стратегії та програми часто використовують існуючі конкурентні переваги України, зокрема її багаті природні, земельні та трудові ресурси. Зауважимо, що Національна економічна

стратегія до 2030 року, запропонована урядом Д. Шмигала у 2020 році, підкреслює цей підхід, виділяючи значно більшу інвестиційну оцінку для агросектору порівняно з промисловістю.

Розбіжності в галузевій структурі, що характеризуються промисловим скороченням і сільськогосподарською спеціалізацією, посилили економічну нестабільність, технологічне відставання та військову вразливість.

Стрімке падіння промислового виробництва на 30,6% у 2022 році ще більше посилило ці диспропорції: частка вторинного сектора у ВВП скоротилася на 3,68 відсоткового пункту до 13,03%. І навпаки, первинний сектор зазнав більш скромного падіння на 0,18 процентного пункту до 17,15%.

Отже, у 2022 році вторинний сектор відставав від первинного на понад 4,12%, підкреслюючи зростаючий дисбаланс в економічній системі України. Цьому скороченню сприяли пошкодження інфраструктури, збої в ланцюжках поставок і падіння довіри інвесторів. Відбудова вторинного сектора буде критично важливою для економічного відновлення, але потребуватиме значних інвестицій та часу.

Однак, навіть попри воєнні випробування Україна зберігає позицію третього за значущістю експортера сільськогосподарської продукції до Європейського Союзу та посідає 14 місце серед найбільших імпортерів сільськогосподарської продукції з Європи.

У 2022 році сільськогосподарська продукція становила приблизно 53% у структурі загального товарного експорту України [57, с. 192]. Проте сильна залежність країни лише від сільського господарства не може забезпечити високий рівень життя її населення. Крім того, структурні диспропорції продовжують поглиблюватися, посилюючи зниження технологічного прогресу та економічної конкурентоспроможності.

Також слід зазначити, що для кращого розуміння секторальної структури українського експорту України необхідно розглянути технологічну структуру економіки в контексті експортних секторів, що пропонує стратегічне розуміння порівняльних переваг України та моделей спеціалізації в міжнародній торгівлі. Відображаючи технологічний склад експортно-орієнтованих галузей, можна

розробити цілеспрямовану політику для підвищення конкурентоспроможності, стимулювання інноваційного зростання та диверсифікації експортних ринків.

Отже, розглянемо технологічну структуру економіки України, використовуючи співвідношення наукових досліджень і розробок (НДДКР) до валової доданої вартості (ВДВ) у різних секторах економічної діяльності, класифікованих відповідно до технологічних категорій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). З цього аналізу виключено державне управління, оборона, освіта та охорона здоров'я, оскільки вони підпадають під державне регулювання.

Післявоєнне економічне відновлення в Україні має надавати пріоритет структурним і фундаментальним факторам розвитку, зосереджуючись на інноваціях і високих технологіях для забезпечення сталого зростання.

Структура зовнішньої торгівлі України відображає галузеві та технологічні диспропорції, притаманні вітчизняній економіці.

Середньо-високотехнологічні галузі, такі як хімічне виробництво та виробництво електрообладнання, також створюють можливості для диверсифікації та збільшення вартості. Однак для підтримки зростання в цих секторах потрібні цільові інвестиції в дослідження та розробки, а також сприяння сприятливому середовищу для інновацій та підприємництва.

Крім того, динаміка зовнішньої торгівлі України відображає внутрішні галузеві диспропорції. Хоча експорт сільськогосподарської продукції залишається стабільним, існує нагальна потреба збалансувати експортний портфель і зменшити залежність від сировини. Регресивні зміни в структурі зовнішньої торгівлі України, про що свідчить зниження частки експорту переробної промисловості, підкреслюють актуальність структурних реформ.

У 2020 році лідером став сектор високих технологій, який склав 69,39% частки НДДКР у ВДВ, головним чином завдяки виробництву комп'ютерів, електронних та оптичних виробів [58, с. 123].

Середньовисокотехнологічні галузі промисловості склали 14,45% від загального обсягу, значний внесок у виробництво хімічних речовин і електрообладнання. Середньотехнологічні сектори становили 3,423% від

загального обсягу, в основному пов'язані з готовою металевою продукцією. Водночас кумулятивна частка НДДКР у ВДВ для середньо-низькотехнологічних і низькотехнологічних секторів становила 14,027% (рис. 3.2.).

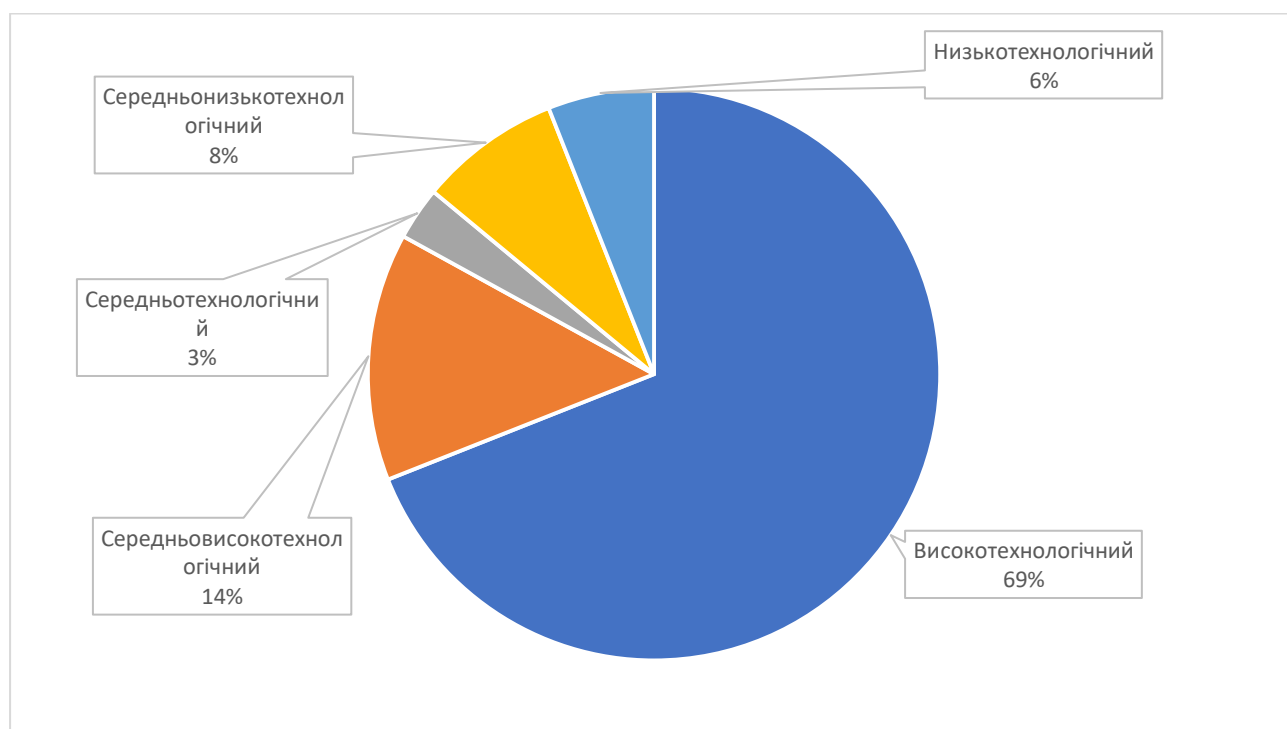

Рис. 3.2. Технологічна структура економіки України за показником співвідношення НДР у ВДВ галузей економічної діяльності у 2022 році, %

Джерело: складено автором за [59-61]

Слід зазначити, що експорт послуг охоплює 12 ключових секторів, а експортні товари поділяються на 21 групу. З 2016 по 2022 рік експорт первинного сектору становив 32% і 34% від загального обсягу виробництва, експорт вторинного сектору скоротився з 35% до 25%, експорт третинного сектора скоротився з 15% до 11%, а експорт четвертинного сектора скоротився з 2% до 1% [62].

Ці цифри підкреслюють сировинно-орієнтовану економіку України, яка характеризується значним експортом із первинних секторів, таких як сільське господарство та гірничодобувна промисловість, поряд з імпортом, у якому домінують вторинні галузі промисловості, такі як переробна промисловість (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Показники зовнішньої торгівлі в розрізі секторів економіки України, 2016–2022 роки (млн грн, %)

Секторальна структура	2016 р.			
	Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг	Частка експорту у випуску, %	Частка імпорту у випуску, %
Первинний	236625	-205121	32%	-28%
Вторинний	559210	-719105	35%	-45%
Третинний	232549	-161842	15%	-10%
Четвертинний	6041	-11786	2%	-5%
Секторальна структура	2022 р.			
	Первинний	443498	-185126	34%
Вторинний	796575	-1287392	25%	-40%
Третинний	382500	-212397	11%	-6%
Четвертинний	7437	-18031	1%	-3%

Джерело: складено автором за [59-61]

Отже, з 2016 по 2022 роки відбулися помітні зміни в галузевому складі зовнішньої торгівлі України. У 2016 році вторинний сектор (переробна промисловість) домінував як за обсягами експорту, так і за обсягом імпорту з часткою 35% та 45% відповідно. Проте до 2022 року, якщо вторинний сектор залишався значним, його частка в експорті знизилася до 25%, а в імпорті – до 40%. Це свідчить про відносне зменшення значення промисловості у зовнішньоекономічній діяльності України за цей період.

І навпаки, у первинному секторі (включаючи сільське господарство, гірничодобувну промисловість і видобуток сировини) відбулося збільшення частки експорту з 32% у 2016 році до 34% у 2022 році, незважаючи на зниження частки імпорту з -28% до -14%. Це свідчить про зростаючий внесок діяльності первинного сектора в експортні показники України, що зумовлено такими факторами, як підвищення продуктивності сільського господарства та світовий попит на сировину.

Третинний сектор (послуги) також зазнав змін, частка експорту якого скоротилася з 15% у 2016 році до 11% у 2022 році, а частка імпорту зменшилася з -10% до -6%. Це свідчить про відносно зниження ролі послуг у зовнішній торгівлі України, що можна пояснити не тільки військовими чинниками а й іншими, такими як зміни у споживчих уподобаннях, зміни на світових ринках послуг або заходи внутрішньої політики [63, с. 46].

Крім того, четвертинний сектор (дослідження, інновації та технології) зберіг мінімальну частку як в експорті, так і в імпорті протягом усього періоду, що вказує на відносно стабільну, але обмежену присутність у зовнішній торгівлі України.

Щодо перспектив розвитку експорту, дані свідчать про необхідність стратегічного фокусування на підвищенні конкурентоспроможності первинного сектора, залучення сильних сторін України у сільському господарстві та видобутку сировини. Інвестиції в модернізацію, впровадження технологій і додавання вартості в цих галузях можуть ще більше підвищити показники експорту. Крім того, зусилля з відродження виробничого сектору та сприяння експорту послуг можуть бути виправданими для диверсифікації експортної бази України та сприяння сталому економічному зростанню.

Однак у 2022 році зовнішня торгівля України зіткнулася з численними проблемами, зокрема проблеми з логістикою, руйнування інфраструктури, порушення ланцюжків поставок, втрата доступу до ринку. Логістичні перешкоди, зокрема блокади морських портів і обмежена пропускна здатність наземних маршрутів, призвели до скорочення експорту в усі регіони, крім ЄС, що частково компенсувалося запровадженням зернових коридорів.

Відображенням структурних диспропорцій економіки України є товарна структура сировинного експорту та імпорту готової промислової продукції з високою доданою вартістю. Російська агресія змінила бачення уряду на майбутній розвиток економіки України та її структуру. Якщо до війни основою розвитку мало стати сільське господарство та ІТ сектор, то нині – високорозвинений промисловий комплекс з комплементарною сферою послуг. Повоєнне відновлення економіки України слід розглядати як “вікно можливостей” для подолання існуючих

структурних диспропорцій, здійснення структурної модернізації та розбудови сучасної технологічної країни.

Отже, Україна може похвалитися різноманітним експортним портфелем, починаючи від сільськогосподарської продукції до промислових товарів і послуг. Сільське господарство відіграє значну роль, і Україна є одним із провідних експортерів сільськогосподарської продукції до Європейського Союзу. У 2022 році сільськогосподарська продукція становила приблизно 53% загальної структури товарного експорту України, демонструючи аграрну силу країни на світовій арені [57, с. 194].

Однак, незважаючи на те, що сільське господарство залишається наріжним каменем експортної економіки України, сильна залежність лише від цього сектора створює ризики. Спеціалізація країни на сільському господарстві не може гарантувати високий рівень життя її населення в довгостроковій перспективі. Крім того, структурні диспропорції всередині економіки, такі як звуження промислового виробництва та надмірна залежність від сировини, поглиблюють технологічну стагнацію та перешкоджають загальній економічній конкурентоспроможності.

Щоб подолати ці виклики та відкрити перспективи майбутнього зростання, Україна має визначити пріоритетними структурні реформи та запровадити інновації в усіх секторах. Технологічна структура економіки України дає інформацію про її здатність до інновацій та прогресу. Високотехнологічні галузі, включно з виробництвом електроніки, обіцяють стимулювати майбутнє зростання та підвищувати конкурентоспроможність на глобальній арені.

Перед обличчям зовнішніх викликів, таких як повномасштабне вторгнення росії, Україна повинна адаптуватися та впроваджувати інновації, щоб забезпечити стійкість своєї експортної економіки.

3.2 Регіональна модель вітчизняного експорту

На початку повномасштабного вторгнення Україна зіткнулася з прогнозами падіння ВВП на 50%. Однак завдяки безпрецедентній фінансовій допомозі з боку союзників, збільшенню державних витрат і зусиллям зі звільнення території падіння ВВП було скорочено до «лише» -29%. Незважаючи на ці успіхи, шляху до економічного відновлення завадили нові виклики, зокрема логістична блокада, негативна демографічна тенденція внаслідок вимушеної міграції та руйнування енергетичної системи.

Блокада українських морських портів призвела до скорочення обсягів експорту на 35%, що призвело до потреби понад 5 млрд. дол. інвестицій для відновлення довоєнного рівня експорту. Понад 6 млн. українців стали вимушеними мігрантами, що призвело до значної втрати кваліфікованої робочої сили, що вплинуло як на внутрішнє споживання, так і на динаміку валюти.

Більше того, «енергетичний терор» перешкодив економічному відновленню, уповільнивши зростання до 5% у четвертому кварталі 2022 року та потенційно спричинивши втрати ВВП на 3 млрд. дол. США з листопада по березень через відключення електроенергії, що призвело до недоотримання доходу державного бюджету на 500 млн. дол..

Серед цих викликів сільське господарство та ІТ стали відносно стабільними, орієнтованими на експорт галузями. Їхня сукупна частка в загальному експорті зросла з 42% до 53%, демонструючи стійкість посеред негараздів. Незважаючи на війну, ІТ-індустрія зберегла продуктивність на рівні 85-90%, а загальний експорт ІТ-послуг зріс майже на 7%, незважаючи на 13% скорочення спеціалістів через переїзд.

Подібним чином сільське господарство зазнало зростання завдяки зростанню світових цін на продукти харчування та капітальним інвестиціям у технологічне оновлення. Однак сектор зазнав збитків на суму понад 40 млрд. дол. США через зниження продуктивності, скорочення посівних площ, збільшення витрат на логістику та втрату ключових експортних маршрутів.

Незважаючи на скорочення посівних площ на 25% з початку вторгнення, у 2023 році прогнозується збільшення врожаю на 5%, що підкреслює адаптивність сектора. Проте майбутнє сільського господарства залишається нестабільним і потребує уваги міжнародних партнерів, щоб забезпечити стійке відновлення та зростання.

У 2022 році металургійна галузь зазнала приголомшливого скорочення на 70%, головним чином через руйнування та тимчасову окупацію виробничих потужностей, порушення виробничих ланцюгів вертикально інтегрованих компаній і блокування логістичних маршрутів, що призвело до зростання транспортних витрат. За останнє десятиліття металургія опустилася з 3-ї на 7-му позицію за внеском у доходи, а сільське господарство піднялося з 12-ї на 6-ту позицію. Ця зміна підкреслює динамічні зміни в обох секторах, причому сільське господарство стає більш стійким гравцем [58, с. 126].

Декілька факторів сприяли стагнації металургії до вторгнення, включаючи зниження конкурентоспроможності продукції, застарілі пострадянські ринки збуту та мляве оновлення потужностей на тлі падіння світових цін на чорні метали з 2010 по 2016 рік. Як наслідок, металургійний, гірничодобувний та енергетичний сектори постраждали значні втрати, посилені цілеспрямованими атаками з жовтня 2022 року.

У західних регіонах України спостерігалось підвищення економічної активності через приплив внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Однак гірничодобувна промисловість зазнала значних невдач: 20% шахт, що залишилися, були тимчасово закриті через зимові зупинки з початку вторгнення.

Експорт ключових продуктів гірничодобувної галузі став надзвичайно складним через обмежену пропускну здатність транспортної інфраструктури та внутрішню конкуренцію з іншими експортно-орієнтованими галузями. Основний тягар атак припав на енергетичний сектор: експорт електроенергії впав більш ніж на 90%, що призвело до прямих збитків від російських обстрілів у розмірі 8,1 млрд. дол..

Незважаючи на ці труднощі, комерційні потоки від ENTSO-E (європейська мережа операторів системи передачі електроенергії) частково пом'якшили дефіцит

електроенергії в суворий зимовий період. Складність енергетичного сектору, посилена руйнуванням, окупацією та скороченням споживання, підкреслює нагальну потребу в реформі та інтеграції з європейськими стандартами, пропонуючи проблеск надії на майбутні покращення [64].

Отже, у період з 2019 по 2022 роки відбулися значні зміни в моделі регіонального експорту України, зумовлені насамперед впливом COVID-19 і триваючим конфліктом з Росією.

Протягом цього періоду приблизно третина товарообігу України припадала на дві ключові товарні групи: мінеральні продукти та продукти рослинного походження. Така стабільна товарна структура експорту та імпорту відображає структуру економіки України та її конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Слід зазначити, що в той час як загальна структура залишалася відносно незмінною, спостерігалось помітне зниження частки Механічного обладнання, машин та електрообладнання, знизившись з 16,09% до 12,47%.

Повільний розвиток переробної промисловості України зберіг сировинний характер її експорту, а такі товари, як кукурудза, соняшникова олія, залізна руда та пшениця, незмінно входять до десятки найбільш експортованих товарів. На ці товари разом припадає понад 50% доходів від експорту та понад 70% фізичного обсягу експорту [62].

Географічно динаміка торгівлі тісно пов'язана з товарною структурою, при цьому країни ЄС домінують у зовнішній торгівлі України протягом досліджуваного періоду. Примітно, що їхня частка стабільно зростає з 40,81% у 2019 році до 53,35% у 2022 році. Крім того, зростає важливість країн-сусідів ЄС, частка яких у зовнішньоекономічній діяльності України за цей же період зростає з 13% до 23% (рис. 3.3.). Незважаючи на труднощі, у 2022 році Україні вдалося експортувати товари та послуги до 233 країн і територій світу. Ключовими країнами-партнерами були Польща, Іспанія, Румунія, Туреччина, Китай та Німеччина.

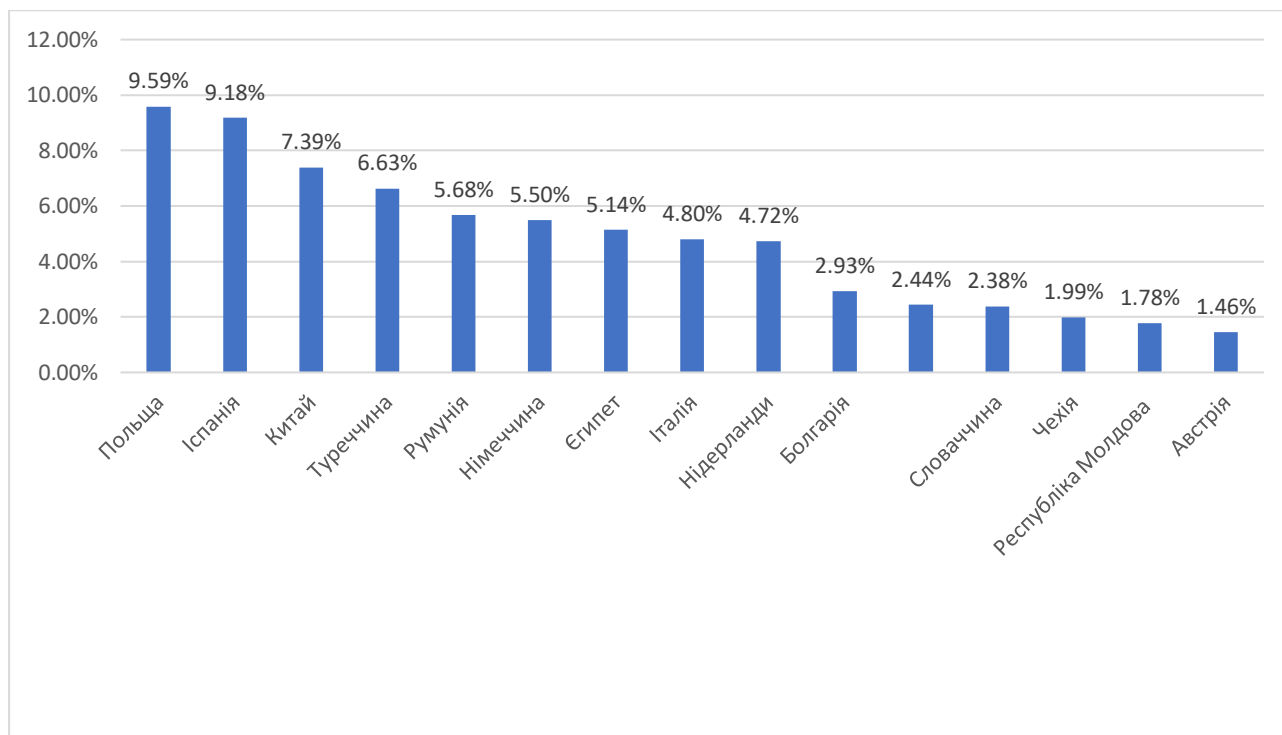

Рис. 3.3. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами, 2022 р.

Джерело: складено автором за [65]

Вплив Covid-19 відчувався гостріше в імпорті України, ніж в експорті: імпорт різко впав на 10% у 2020 році порівняно з падінням експорту на 1,7%. Значну роль у цьому падінні зіграли жорсткі карантинні заходи в країнах ЄС, що призвело до скорочення зовнішньої торгівлі з Україною у 2020 році майже на \$4 млрд. [58, с. 127].

2022 рік мав стати знаковим для України з точки зору експорту, потенційно досягнувши історичних максимумів на шляху нації до незалежності, якби не повномасштабне вторгнення Росії. Рік розпочався багатообіцяюче: український експорт продемонстрував значне зростання в січні та лютому, зареєструвавши приголомшливе зростання на 34% порівняно з тим самим періодом попереднього року.

Однак повномасштабна війна з Росією у 2022 році завдала сильного удару по зовнішній торгівлі України: її обсяги скоротилися на 27%, насамперед через падіння експорту на 35%. Блокади морських портів та активні військові дії на сході та півдні країни стали ключовими факторами, що сприяли цьому занепаду.

Незважаючи на складні обставини, на кінець року Україні вдалося експортувати товарів на загальну суму 100 млн. тонн на суму 44,2 млрд. дол., що на 35% менше, ніж у 2021 році [64].

Сільськогосподарська та харчова продукція залишалася лідером експорту, становлячи 53% від загального обсягу експорту в 2022 році. Метали також займали значне місце, становлячи 13,6% експорту, за якими йшли мінеральні продукти з 9,8%. Проте такі сектори, як металургія (-62,5%), хімія (-54,3%), мінеральна промисловість (-48,6%) і паперова (-48%) зазнали основного тягаря спаду.

Що стосується послуг, то в 2022 році Україна експортувала послуг на 9,2 млрд. дол., що на 28,3% менше, ніж у попередньому році. Телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги виявилися найбільш експортованими категоріями, на які припадає 40,5% загального експорту, за ними йдуть транспортні послуги (32,3%) та бізнес-послуги (11,2%) [64].

Примітно, що послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, перевернули цю тенденцію, зазнавши значного зростання на 76,7%. І навпаки, державні та державні послуги (-86,7%), страхові послуги (-81,7%), послуги з ремонту та технічного обслуговування (-57,1%), а також культурно-оздоровчі послуги (-56,4%) виявилися серед категорій, які найбільше постраждали.

Переорієнтація на європейські ринки призвела до значного збільшення обсягів торгівлі з окремими країнами. Зазначимо, що у 2022 році товарообіг з Болгарією зріс у 2,5 рази, досягнувши \$3,5 млрд. П'ять країн-сусідів України стали ключовими торговельними партнерами, а Польща стала головним торговим партнером України у 2022 році [66].

Незважаючи на загальне позитивне зростання обсягів експорту товарів і послуг по регіонах протягом 2015-2021 років, Луганська та Одеська області зазнали спаду. Пандемія COVID-19 і російсько-українська війна помітно вплинули на скорочення частки послуг в експорті в таких регіонах, як Одеса та Миколаїв, де розташовані великі порти [67] (рис. 2.4.).

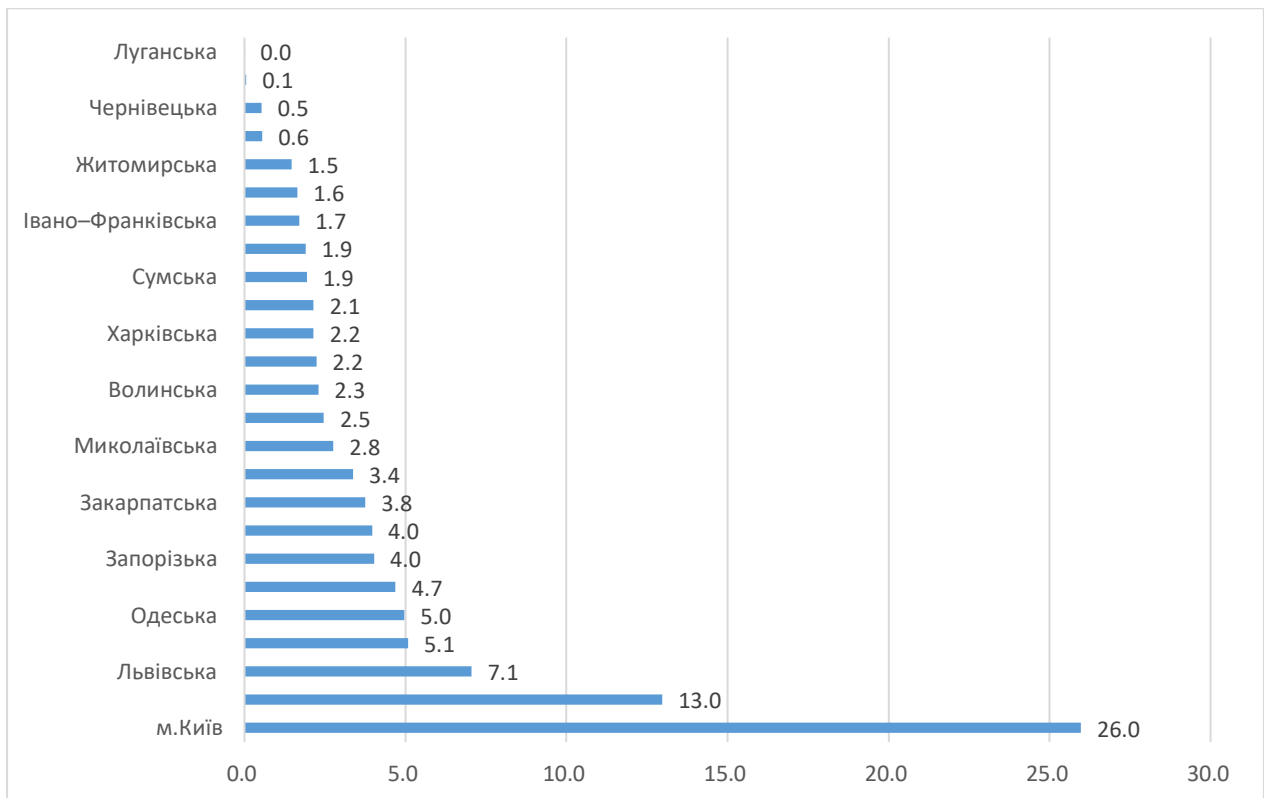

Рис. 3.4. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами в 2023 році

Джерело: складено автором за [67]

Натомість такі регіони, як Дніпро та Київ, зберігали відносно стабільні частки послуг в експорті, обсяг же експорту з Харківської області скоротився вдвічі в 2022 році.

Дані про географічну структуру зовнішньої торгівлі України товарами виявляють декілька основних тенденцій та потенційних напрямків розвитку експорту.

Країни ЄС займають важливе місце серед напрямків експорту України: Польща, Іспанія, Румунія, Німеччина разом складають значну частину українського експорту. Це підкреслює важливість підтримки та зміцнення торгових відносин з країнами-членами ЄС, які є ключовими ринками для українських товарів.

Україна також встановила значні торговельні зв'язки з країнами, що не входять до ЄС, такими як Китай, Туреччина, Єгипет і Сполучені Штати. Ця стратегія диверсифікації допомагає зменшити ризики, пов'язані з надмірною залежністю від єдиного ринку, і відкриває можливості для розширення обсягів експорту в різні регіони.

Такі країни, як Німеччина, Італія, Нідерланди, Болгарія, Словаччина, Чеська Республіка та Австрія мають багатообіцяючі перспективи зростання експорту. Використання існуючих торгових угод, вивчення нових ринкових можливостей і усунення торговельних бар'єрів можуть сприяти подальшій експансії на ці ринки.

Інвестиції в портові потужності, мережі доріг і залізниць, а також митні процедури можуть скоротити час і витрати на транзит, зробивши українську продукцію більш конкурентоспроможною на світових ринках.

Постійний перегляд та оновлення торговельної політики та угод має важливе значення для максимізації експортних можливостей. Обговорення сприятливих умов торгівлі, зниження тарифів і нетарифних бар'єрів, а також сприяння заходам щодо спрощення торгівлі можуть підвищити конкурентоспроможність і привабливість України як торговельного партнера.

У регіональному розрізі лідирував Київ, на який припадає 27,1% українського експорту, за ним йдуть Дніпропетровськ (12%), Львів (7,2%), Одеса (5,6%) та Запоріжжя (5,5%). Ці регіони відіграли ключову роль у підтримці експортної діяльності України в неспокійні часи [66].

Що стосується даних 2023 року, обсяги експорту в Україну зросли, досягнувши майже 100 млн. тонн товарів, що на 112 тисяч тонн більше, ніж у 2022 році. Проте вартість експорту помітно впала на 18,7% і склала 35,8 дол. на млрд. менше, повідомляє Міністерство економіки України.

Незважаючи на загальне падіння експорту, на меблевому ринку спостерігаються позитивні тенденції: порівняно з 2022 роком обсяги зросли на 11%, виручка – на 7%. Крім того, торік експорт цукру в Україні зріс у 1,7 раза.

У той час як доходи від експорту в більшості секторів у 2023 році знизилися, спостерігалися помітні невдачі, наприклад, кукурудза, найбільший експортний товар України, яка, незважаючи на збільшення фізичного обсягу на 5%, принесла на 16,8% менше доходів, ніж у попередньому році [68].

Перший віце-прем'єр-міністр України – міністр економіки Юлія Свириденко пояснила падіння експортної виручки логістичними проблемами. Тривають зусилля для вирішення цих проблем, включаючи запуск альтернативних коридорів

у Чорному морі та розвиток річкового транспорту на Дунаї. Переговори з Польщею мають на меті врегулювати блокування кордону.

Спільні зусилля українського уряду та міжнародних партнерів сприяли збільшенню експорту морського транспорту. У 2023 році Україна експортувала морем майже на 1 млн тонн більше, ніж у попередньому році, зокрема зерна та металопродукції. Запуск альтернативних морських коридорів спричинив сплеск експорту напівфабрикатів і плоского прокату.

І навпаки, експорт автомобільним транспортом продовжував скорочуватися через блокування польського кордону, зі зниженням на 18,3% у грудні. Проте збитки за рік були мінімальними -0,7%, при цьому тривають переговори щодо вирішення проблеми. Примітно, що контейнерні перевезення залізничним та автомобільним транспортом суттєво зросли, +86% та +36% відповідно, що стало ефективним засобом для продукції з доданою вартістю [68].

На відміну від експорту, імпорт у 2023 році в грошовому вираженні зріс на 62,2 млрд. дол.. Основні статті імпорту включали паливо, різні товари, ліки та БПЛА, а також автомобілі, добрива та засоби захисту рослин.

Незважаючи на проблеми з експортом, у 2023 році спостерігався значний торговельний дефіцит у розмірі 26,4 млрд. дол. США, який пояснюється проблемами логістики та потребами оборони [68]. У перспективі 2024 року Кабінет Міністрів України (КМУ) зосередиться на зміцненні експортної логістики, активізації локалізації ОПК та пошуку нових шляхів експорту товарів і послуг.

Аналіз моделі регіонального експорту України підкреслює важливість регіональних відмінностей, галузевої спеціалізації та зовнішніх ринкових умов у формуванні структур експорту. У той час як деякі регіони демонструють стійкість і зростання обсягів експорту, інші стикаються з проблемами, пов'язаними з матеріально-технічними обмеженнями, геополітичною напруженістю та галузевими дисбалансами.

Україна може похвалитися різноманітним експортним портфелем, що включає сільськогосподарську продукцію, промислові товари та послуги. Україна є провідним експортером сільськогосподарської продукції до Європейського Союзу і у 2022 році сільськогосподарська продукція становила приблизно 53%

загальної структури експорту України, демонструючи аграрну потужність країни в усьому світі.

Однак залежність виключно від аграрного сектору створює ризики для довгострокової економічної стабільності України. Структурні диспропорції, включаючи падіння промислового виробництва та надмірну залежність від сировини, посилюють технологічну стагнацію та перешкоджають загальній конкурентоспроможності.

Щоб подолати ці виклики та відкрити можливості для майбутнього зростання, Україна має визначити пріоритетність структурних реформ і запровадити інновації в усіх секторах.

Середньо-високотехнологічні сектори, такі як виробництво хімічного та електротехнічного обладнання, пропонують шляхи для диверсифікації та збільшення вартості. Проте сприяння зростанню в цих сферах вимагає цілеспрямованих інвестицій у дослідження та розробки, а також створення сприятливого середовища для інновацій та підприємництва.

У 2023 році Україна стала свідком зростання обсягів експорту, який сягнув майже 100 млн. тонн товарів, що означає зростання на 112 тисяч тонн порівняно з 2022 роком. Однак, незважаючи на таке зростання обсягів, вартість експорту значно знизилася на 18,7%, на \$35,8 млрд менше, повідомляє Міністерство економіки України.

Незважаючи на ці позитивні тенденції, у 2023 році багато секторів зіткнулися з падінням доходів від експорту. Наприклад, незважаючи на збільшення фізичного обсягу на 5%, найбільший експортний товар України, кукурудза, отримав на 16,8% менше доходів, ніж у попередньому році.

Тривають зусилля для вирішення цих логістичних проблем, включаючи запуск альтернативних коридорів у Чорному морі та розвиток річкового транспорту на Дунаї. Переговори з Польщею спрямовані на врегулювання блокади кордону, позитивні результати вже спостерігаються.

Спільні зусилля українського уряду та міжнародних партнерів сприяли збільшенню експорту морського транспорту у 2023 році – майже на 1 млн тонн

більше, ніж у попередньому році. Проте експорт автомобільного транспорту продовжував падати через блокаду польського кордону.

Незважаючи на проблеми з експортом, у 2023 році імпорт різко зріс і склав 62,2 млрд. дол. США в грошовому вираженні. Спостерігався значний торговельний дефіцит у розмірі 26,4 млрд. дол. США, що пояснюється проблемами логістики та потребами оборони.

Аналіз моделі регіонального експорту України підкреслює важливість регіональних відмінностей, галузевої спеціалізації та зовнішніх ринкових умов у формуванні структур експорту, підкреслюючи як стійкість, так і виклики в різних регіонах. Крім того, динаміка зовнішньої торгівлі України відображає внутрішні галузеві диспропорції, існує нагальна потреба диверсифікувати експортний портфель і зменшити залежність від сировини. Регресивні зрушення в структурі зовнішньої торгівлі України підкреслюють необхідність проведення структурних реформ.

Перед обличчям зовнішніх труднощів, таких як повномасштабне вторгнення Росії, Україна повинна адаптуватися та впроваджувати інновації, щоб зберегти сталість своєї економіки, орієнтованої на експорт. Здійснюючи структурні реформи, заохочуючи інновації та диверсифікуючи свою експортну базу, Україна зможе подолати виклики та прокласти шлях до стійкої економічної стійкості та процвітання.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Дослідження експортного потенціалу України охоплювало різні аспекти, від визначення галузей із порівняльними перевагами до вивчення теорій експортної спеціалізації та ролі регулювання міжнародної торгівлі в економічному розвитку. Цей аналіз дає інформацію про експортні перспективи та можливості України:

- Україна має значний експортний потенціал у різних галузях, таких як сільське господарство, металургія, легка промисловість та інформаційні технології.

- Важливим напрямком розвитку експорту України є спеціалізація в галузях, які відповідають попиту та стандартам Європейського Союзу.

- Теорії експортної спеціалізації, такі як теорія відносної переваги та модель відкритої економіки зі спеціалізацією на експорт, допомагають зрозуміти процес спеціалізації країни в міжнародній торгівлі.

- Вибір між вільною торгівлею та протекціонізмом залежить від конкретних економічних та політичних умов країни, проте ефективне регулювання торгівлі може сприяти розвитку економіки.

- Теорії міжнародної торгівлі, такі як теорія абсолютних та порівняльних переваг, а також модель Рікардо, надають різні підходи до розуміння та оцінки міжнародної торгівлі.

Загалом, розвиток експортного потенціалу України вимагає комплексного підходу, який враховує специфіку галузей, міжнародні тенденції в торгівлі та ефективність державної політики.

2. Аналіз експортної спеціалізації України у торгівлі з ЄС показав наступне:

- В умовах воєнного стану економічний ландшафт України змінюється, що впливає на динаміку зовнішньої торгівлі. У той час як товарообіг зріс на 23% у вартісному вираженні, фізичний обіг знизився. Проблеми в експорті були очевидними, оскільки Україна не змогла компенсувати падіння експорту, незважаючи на збільшення поставок до ЄС. Проблеми транзиту та заборони на імпорт із сусідніх країн додали складності. Незважаючи на ці перешкоди, торгівля

України з ЄС зростала, становлячи більше половини її зовнішньої торгівлі. Такі фактори, як усунення технічних бар'єрів, ефективне представництво та торговельні угоди сприяли цьому зростанню. Проте значне негативне сальдо торговельного балансу зберігається через експорт сировини. Структурні зміни вказують на поступовий зсув до експорту з вищою вартістю та посилення інтеграції в європейські ланцюги створення вартості. Незважаючи на постійні виклики, ці зміни свідчать про розвиток торгового потенціалу України з ЄС.

- Торговельні відносини України з ЄС, які з 1 січня 2016 року регулюються Розділом IV Угоди про асоціацію, суттєво вплинули на її економіку. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) сприяла комплексній адаптації до стандартів ЄС, зменшуючи технічні бар'єри та сприяючи зростанню взаємної торгівлі. Це призвело до таких переваг, як розширений доступ до ринку, вирівняні умови конкуренції та диверсифікація експортних ринків. Незважаючи на виклики, пов'язані з війною, та матеріально-технічні труднощі, співпраця з ЄС залишається життєво важливою для економічної стабільності та майбутнього розвитку України. Такі заходи, як план «Шляхи солідарності» та приєднання до міжнародних конвенцій, спрямовані на подальше посилення сприяння торгівлі та інтеграції, забезпечуючи постійні переваги для українського бізнесу та сприяючи тіснішим зв'язкам з ЄС.

- Запровадження ЄС у липні 2022 року автономних торговельних заходів (АТМ) мало на меті підтримати економіку України на тлі викликів повномасштабної війни. Ці заходи разом із Зерновою угодою сприяли альтернативним маршрутам експорту української продукції, зокрема зерна, через Європу. Хоча скасування квот і мит підвищило український експорт до ЄС, воно також призвело до збоїв і конфліктів, таких як заборона на імпорт і суперечки щодо сільськогосподарських субсидій. Рішення ЄС призупинити імпорт деяких українських сільськогосподарських товарів у відповідь на спотворення ринку підкреслює складність торговельних відносин. Просуваючись вперед, Україна має долати ці виклики, збільшуючи внутрішні переробні можливості та беручи участь у стратегічних переговорах для забезпечення сталого зростання експорту.

3. Аналіз секторальної й регіональної структури експортної спеціалізації України виявив, що експортний профіль України, де домінує сільськогосподарська продукція, підкреслює її глобальну аграрну силу, особливо очевидну в її провідній позиції як експортера сільськогосподарської продукції до ЄС.

Однак надмірна залежність від аграрного сектору створює ризики для довгострокової економічної стабільності, що посилюється структурними дисбалансами та технологічною стагнацією. Щоб розблокувати можливості майбутнього зростання, Україна має визначити пріоритетними структурні реформи та інновації в усіх секторах.

У той час як у 2023 році обсяги експорту збільшилися, зниження вартості експорту підкреслює проблеми, зокрема логістичні та регіональні проблеми.

Незважаючи на позитивні тенденції, у 2023 році багато секторів зіткнулися з падінням доходів від експорту. Наприклад, незважаючи на збільшення фізичного обсягу на 5%, найбільший експортний товар України, кукурудза, отримав на 16,8% менше доходів, ніж у попередньому році.

Тривають зусилля для вирішення логістичних проблем, включаючи запуск альтернативних коридорів у Чорному морі та розвиток річкового транспорту на Дунаї.

Спільні зусилля українського уряду та міжнародних партнерів сприяли збільшенню експорту морського транспорту у 2023 році – майже на 1 млн тонн більше, ніж у попередньому році. Проте експорт автомобільного транспорту продовжував падати через блокаду польського кордону.

Аналіз моделі регіонального експорту України підкреслює важливість регіональних відмінностей, галузевої спеціалізації та зовнішніх ринкових умов у формуванні структур експорту, підкреслюючи як стійкість, так і виклики в різних регіонах. Крім того, динаміка зовнішньої торгівлі України відображає внутрішні галузеві диспропорції, існує нагальна потреба диверсифікувати експортний портфель і зменшити залежність від сировини. Регресивні зрушення в структурі зовнішньої торгівлі України підкреслюють необхідність проведення структурних реформ.

Перед обличчям зовнішніх труднощів, таких як повномасштабне вторгнення Росії, Україна повинна адаптуватися та впроваджувати інновації, щоб зберегти сталість своєї економіки, орієнтованої на експорт. Здійснюючи структурні реформи, заохочуючи інновації та диверсифікуючи свою експортну базу, Україна зможе подолати виклики та прокласти шлях до стійкої економічної стійкості та процвітання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грущинська Н. М. Тенденції геоекономічної конкуренції: міжнародна спеціалізація та геополітика. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 17(1). С. 77-80.
2. Грущинська Н.М. Міжнародна спеціалізація національної економіки в умовах глобальної конкуренції: монографія. Київ, 2013. 456 с.
3. Міжнародні економічні відносини: підручник / За редакцією А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 602 с.
4. Тохтамиш Т. О. Торговельно-економічне співробітництво України з країнами ЄС. Молодий вчений. 2018. № 4(2). С. 839-843.
5. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 441 с.
6. Теорема Рікардо про порівняльні переваги. URL: <http://elbib.in.ua/teorema-sravnitelnyih-preimuschestv-teorema.html> .
7. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: підручник / За ред. О.А. Кириченка. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 518 с.
8. Krugman P. R. International Economics: Theory and Policy. Boston: Addison Wesley, 2003. 754 p.
9. Hummels D. Vertical Specialization and the Changing Nature of World Trade. FRBNY Economic Policy Review. June, 1998. P. 79-99.
10. Вертикальна спеціалізація у зовнішній торгівлі як загроза для експортного потенціалу економіки України. URL: <https://ngoipr.org.ua/blog/vertykalna-spetsializatsiya-u-zovnishnij-torgivli-yak-zagroza-dlya-ekspornogo-potentsialu-ekonomiky-ukrayiny/> .
11. Серебрянський, Д. М. Вертикальна спеціалізація в зовнішній торгівлі країн, що розвиваються: приклад України. Економіка України. 2014. № 8 (633). С. 19-33.

12. Маркович і.Б. Спеціалізація експортних товарних груп як одна з характеристик торговельного потенціалу держави. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 10(172). С. 43–50.
13. Ваврищук В.В. Торговельна спеціалізація України : про що свідчать виявлені порівняльні переваги. Наукові записки НаУКМА. 2006. Т. 56 : Економічні науки. С. 32-36.
14. Кривенко Н. В. Методичні підходи до оцінки розвитку міжнародного поділу праці. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка. 2017. № 5. С. 33-35.
15. Lee J. Export specialization and economic growth around the world. *Economic Systems*. 2011. Vol. 35(1). pp. 45-63.
16. Zakrajsek E., Harrigan, J. Factor Supplies and Specialization in the World Economy. Federal Reserve Bank of New York Research Paper Series. Staff Report. 2006. №107. 51 P.
17. Hidalgo Ce'sar A., Hausmann, R. The Building Blocks of Economic Complexity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2009. Vol. 106 (26). pp. 10570-10575.
18. Nepelski D., De Prato G. Technological complexity and economic development. *Review of Development Economics*. 2020. Vol. 24(2). pp. 448-470.
19. Darvas Z. M., Martins C. The impact of the Ukraine crisis on international trade. *Bruegel Working Paper*. No. 20/2022. 38 p.
20. Fertó I., Soós K. A. Trade specialization in the European Union and in postcommunist European countries. *Eastern European Economics*, 2008. №46(3), pp. 5-28.
21. Jarosz-Angowska A., Nowak A., Kołodziej E., Klikocka H. Effect of European Integration on the Competitiveness of the Agricultural Sector in New Member States (EU-13) on the Internal EU Market. *Sustainability*, 2022. №14(20), pp.13-24.
22. Kaminski B., Wang,Z. K. Export Performance in Transition Economies. *Economic Policy*, 2006. № 11(23), pp. 421–442
23. Pliushch D. Gravity Model of Foreign Trade Between Ukraine and EU Countries. *European Journal of Economics and Management*, 2020. №6(1), pp. 16–23.

24. Radziyevska S. Socio-Economic Development Of Ukraine In The Globalized World. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2023. №9(3), pp.167-178.
25. Rauluškevičienė J., Makutėnienė D. Possibilities for integration of the Eastern Partnership countries' export into the EU markets. *Economics and rural development: research papers.*, 2014, vol. 10, no. 2. p. 25-39
26. Rohatynskiy R., Harmatiy N., Khymych I. Increase of the efficiency of companies functioning by means of cluster structures creation. *Modern Management: Economy and Administration. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole.* 2018. pp.128-133
27. Totska O. L. Foreign trade in goods of Ukraine with EU countries: value dimension. *National Interest*, 2023. №3(11), pp. 1–15
28. Wziątek-Kubiak A., Adamiv M. Changes in Ukraine's foreign trade as a reflection of its progress in integration with the European Union. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 2023. №(75), pp. 167-183.
29. Калюжина Н. Технологічна спеціалізація експорту як чинник економічного зростання. *Foreign trade: economics, finance, law*, 2023. № 6. С. 4-20.
30. Зовнішньоторговельні відносини України з країнами ЄС. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/EU_q.pdf .
31. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та ЄС. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=b2d1a895-3aa6-4872-832295bf4d4f72b2&tag=TorgovelnoekonomichneSpivrobitnitstvoMizhUkrainoiuTas>
32. Шнирков О. Економічна інтеграція України до ЄС в умовах російсько-української війни. *Журнал європейської економіки*. 2023. Т. 22, № 1 (84). С. 49-68.
33. Іщук С. О., Полякова Ю. В., Процевят О. С. Структура та динаміка українського товарного експорту: регіональний вимір. *Регіональна економіка*. 2021. №1(99). С. 20-28.
34. Redko, K. Analysis of the structure of the international trade between Ukraine and the EU. *Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць*. 2021. № 18. С. 39-43.
35. Гаврилюк І. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського Союзу, *Економіка та суспільство*. 2024. №59. С. 59-65.

36. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/centr-pidtrimki-eksporteriv/torgovelni-rezhimi/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> .
37. Угода про асоціацію між Україною та ЄС (анотація основних розділів угоди). URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association> .
38. Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни: виклики та можливості. URL: <https://www.kas.de/documents/270026/22934445/UA+2023+UCEP+Ukraine's+integration+into+the+EU+internal+market+in+the+condition+of+war+challenges+and+opportunities+.pdf/ca22c1d7-45ee-3e2c-d874-bd8dfb1a1710?version=1.0&t=1686055086884> .
39. Кінах М. Торгові преференції ЄС для України: час нових можливостей для експорту в умовах війни. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/torgovelni-preferenciyi-es-dlya-ukrayini-chas-novih-mozhливостей-dlya-eksportu-v-umovah-viyni.html> .
40. European Commission. Reconstruction of Ukraine. URL: https://eu-solidarityukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/reconstruction-ukraine_en .
41. Several routes compatible with Ukrainian hopper-wagons in Europe are defined. URL: <https://latifundist.com/novosti/60500-viznacheno-kilka-marshrutiv-u-yevropiyaki-sumisni-z-ukrayinskimi-vagonami-hoperami> .
42. Режим спільного транзиту. URL: https://mof.gov.ua/uk/common_transit_mode-473 .
43. Єврокомісія запропонувала продовжити на рік лібералізацію торгівлі з Україною й Молдовою. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3820754-evrokomisia-zaproponovala-prodovziti-na-rik-liberalizaciu-torgivli-z-ukrainou-j-moldovou.html> .
44. Хто в Європі й чому боїться українського агроекспорту. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3797460-hto-v-evropi-j-comu-boitsa-ukrainskogo-agroeksportu.html> .

45. «Той, хто тоне», виклик посла, ембарго. Чому виник конфлікт між Польщею та Україною. URL: <https://suspilne.media/576905-toj-hto-tone-viklik-posla-embargo-comu-vinik-konflikt-miz-polseu-ta-ukrainou/> .
46. Чому українське зерно стало проблемою для Європи і України. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cg31j1g4l4do> (дата звернення: 2.05.2024).
47. Як найбільше багатство України може перешкодити її вступу до ЄС. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/crg1zr7pddlo> .
48. Чому українське зерно стало проблемою для Європи? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/3410/why-has-ukrainian-grain-become-a-problem-for-europe> .
49. ЄП підтримав безмитну торгівлю з Україною, але з обмеженнями. URL: <https://www.dw.com/uk/evroparlament-pidtrimav-bezmitnu-torgivlu-z-ukrainou-ale-z-obmezennami/a-68898706> .
50. Торгівля з компромісом: на яких умовах Україна збереже вільний доступ до ринку ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/02/1/7178648/> .
51. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. Економічний аналіз. 2022 рік. Том 32. № 2. С. 101-117.
52. Лутчин Н. П. Структурні диспропорції національного та регіонального розвитку України. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка, 2014. №(157). С. 33-35
53. Ключьяк О. Інноваційний розвиток експорту послуг України в умовах мирного та воєнного часу. The actual problems of regional economy development, 2022. №1(18), с. 157-168.
54. Державна служба статистики. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності (2016–2022 рр.) з урахуванням перегляду даних платіжного балансу. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/kvartal_new/vvp_rik/vtr_rik16-21.xlsx .

55. Бутко М., Козік М. Методологія оцінки ролі експортного потенціалу в економічному розвитку регіону. Економіст, 2015. №(10), с. 8-11.
56. Десяєва Л. М. Сучасні тенденції розвитку експортного потенціалу України. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2012. №(2), с. 171-175.
57. Миськів Г., Миськів О. Стратегічні пріоритети розвитку експорту агропродовольчої продукції України в умовах воєнного стану. Сталий розвиток економіки, 2024. №1 (48), с. 189-195.
58. Гарматій С. Дослідження експортних та імпорتنих оборотів регіонального розвитку національної економіки методикою кластеризації об'єктів в контексті євроінтеграційних процесів. Соціально-економічні проблеми і держава. 2023. Вип. 2 (29). С. 119-128
59. Державна служба статистики. Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за 2022 рік. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/vvp/ind_vvp/ivvp_22_ue.xls .
60. Державна служба статистики. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2016 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/10/Arch_ztp_zb.htm .
61. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 03.05.2024).
62. Зовнішньоекономічна діяльність URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ10_u.htm .
63. Лісік О., Моряк Т. Аналіз стану ІТ-сектору України в умовах повномасштабної війни. Економіка та суспільство, 2023. вип. 55. С. 46-49.
64. Криволап К. Як війна змінила економічну географію країни <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/10/19/705648/> .
65. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> .
66. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони URL: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regioni .

67. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами URL:
https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/oet/arh_oet2023_u.html

68. Зовнішня торгівля товарами України у 2023 році URL:
https://export.gov.ua/news/5170-zovnishnia_torgivlia_tovarami_ukraini_u_2023_rotsi .

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Огляд зарубіжної літератури

1. Darvas Z. M., Martins C. The impact of the Ukraine crisis on international trade. Bruegel Working Paper. No. 20/2022. 38 p.

This paper by Darvas and Martins, published by Bruegel, likely delves into the multifaceted impacts of the Ukraine crisis on international trade. As a Bruegel Working Paper, it is expected to offer a rigorous analysis of the economic ramifications of the crisis, drawing on empirical evidence and theoretical frameworks. Given Bruegel's reputation as a leading European economic think tank, the paper is likely to provide valuable insights into how the Ukraine crisis has disrupted global trade flows, supply chains, and economic relationships. Additionally, the authors may explore policy implications and potential strategies to mitigate the adverse effects of the crisis on international trade and economic stability.

2. Fertő I., Soós K. A. Trade specialization in the European Union and in postcommunist European countries. Eastern European Economics, 2008. №46(3), pp. 5-28.

Published in Eastern European Economics, this article authored by Fertő and Soós likely offers a comprehensive analysis of trade specialization patterns within the European Union (EU) and post-communist European countries. Given the journal's focus on economic issues pertinent to Eastern Europe, the study likely provides valuable insights into the evolving trade dynamics and specialization trends shaping the region's economic landscape. By examining trade patterns and specialization strategies, the authors likely shed light on the factors influencing economic integration, competitiveness, and development trajectories in both the EU and post-communist European countries.

3. Jarosz-Angowska A., Nowak A., Kołodziej E., Klikocka H. Effect of European Integration on the Competitiveness of the Agricultural Sector in New

Member States (EU-13) on the Internal EU Market. Sustainability, 2022. №14(20), pp.13-24.

This article in Sustainability likely examines the impact of European integration on the agricultural sector in the new member states (EU-13) within the internal EU market. It may explore how EU policies, trade agreements, and market dynamics have influenced the competitiveness and sustainability of the agricultural sector in these countries. The authors likely present empirical research and analysis to provide insights into the evolving landscape of agricultural competitiveness amidst European integration

4. Kaminski B., Wang,Z. K. Export Performance in Transition Economies. Economic Policy, 2006. № 11(23), pp. 421–442

Published in Economic Policy, this article probably investigates export performance in transition economies, shedding light on the challenges and opportunities faced by these countries as they transition to market-oriented economies. Through empirical analysis and theoretical frameworks, the authors may examine factors influencing export performance, such as trade policies, institutional reforms, and market integration. This research likely offers valuable insights into the dynamics of trade in transition economies.

5. Pliushch D. Gravity Model of Foreign Trade Between Ukraine and EU Countries. European Journal of Economics and Management, 2020. №6(1), pp. 16–23.

In this article published in the European Journal of Economics and Management, Pliushch likely develops and applies a gravity model to analyze foreign trade between Ukraine and EU countries. The gravity model is a widely used empirical framework for studying international trade patterns. By employing this model, the author probably examines the determinants and patterns of trade flows between Ukraine and the EU, providing insights into the nature and dynamics of their trade relationship.

6. Radziyevska S. Socio-Economic Development Of Ukraine In The Globalized World. Baltic Journal of Economic Studies, 2023. №9(3), pp.167-178.

Radziyevska's article, published in the Baltic Journal of Economic Studies, delves into the intricate interplay between socio-economic development and globalization within the context of Ukraine. Positioned within a reputable economic journal, the study likely offers a nuanced analysis of Ukraine's economic landscape, exploring how globalization influences various aspects of socio-economic development. Given its focus on Ukraine,

the article may provide valuable insights into the country's challenges and opportunities amid ongoing efforts to integrate into the global economy and engage with regional partners like the EU.

7. Rauluškevičienė J., Makutėnienė D. Possibilities for integration of the Eastern Partnership countries' export into the EU markets. Economics and rural development: research papers., 2014, vol. 10, no. 2. p. 25-39

Published in *Economics and Rural Development: Research Papers*, this study by Rauluškevičienė and Makutėnienė likely explores the prospects and challenges associated with integrating the export activities of Eastern Partnership countries into the European Union (EU) markets. As the journal focuses on economic and rural development issues, the article likely provides valuable insights into the economic opportunities and constraints faced by Eastern Partnership countries seeking closer ties with the EU. By examining factors such as trade policies, market access, and regulatory frameworks, the authors likely offer practical recommendations for enhancing the export integration of these countries into the EU markets.

8. Rohatynskiy R., Harmatiy N., Khymych I. Increase of the efficiency of companies functioning by means of cluster structures creation. Modern Management: Economy and Administration. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole. 2018. pp.128-133

Published as a monograph in *Modern Management: Economy and Administration*, this work likely explores the enhancement of company efficiency through the creation of cluster structures. The authors may discuss the theoretical foundations of cluster development and provide empirical evidence or case studies demonstrating how clustering improves the functioning and competitiveness of companies. This research likely contributes insights into strategies for organizational optimization and collaborative frameworks.

9. Totska O. L. Foreign trade in goods of Ukraine with EU countries: value dimension. National Interest, 2023. №3(11), pp. 1–15

Appearing in *National Interest*, this article likely examines foreign trade in goods between Ukraine and EU countries from the perspective of value. The author may analyze trends, patterns, and challenges in bilateral trade, focusing on the value-added aspects of goods exchanged between Ukraine and the EU. This research may shed light on the

economic dynamics and implications of Ukraine's trade relations with EU member states, providing valuable insights for policymakers and stakeholders.

10. Wziętek-Kubiak A., Adamiv M. Changes in Ukraine's foreign trade as a reflection of its progress in integration with the European Union. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 2023. №(75), pp. 167-183.

This article, authored by Wziętek-Kubiak and Adamiv, investigates the evolving dynamics of Ukraine's foreign trade in light of its integration efforts with the European Union (EU). Published in the esteemed journal *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, the study likely provides comprehensive insights into the economic shifts and trade patterns shaping Ukraine's relationship with the EU. By analyzing changes in foreign trade, the authors likely offer valuable perspectives on Ukraine's progress, challenges, and opportunities in aligning its trade policies with EU standards and requirements.

Annotation

Treskov M.T. «Export Specialization in the Context of Ukraine's Integration into the EU Internal Market». Manuscript.

Qualifying bachelor's thesis on specialty 292 «International economic relations», 2024.

This study examines the export specialization of Ukraine within the framework of its integration into the European Union's internal market. Drawing upon theoretical foundations and empirical analysis, the research investigates the impact of Ukraine's export policies on its competitiveness in the EU market. By analyzing relevant agreements and regulations, including those of the World Trade Organization, the study evaluates the alignment of Ukrainian export policies with global standards and identifies areas for improvement. Additionally, the research assesses the effectiveness of current Ukrainian export support and promotion initiatives, highlighting strengths and weaknesses.

The findings suggest that while Ukraine has made strides in its export policies, there remain challenges in achieving higher competitiveness. Recommendations are proposed to enhance Ukraine's export policies, focusing on legislative adjustments and financial support mechanisms. Ultimately, the study aims to contribute to the development of a more effective national export policy, facilitating the increased competitiveness of Ukrainian goods and services in international markets.

Keywords: Ukraine, export specialization, EU internal market, export policy, competitiveness, integration, trade regulations.

Year: 2024

Короткий звіт за результатами перевірки кваліфікаційної роботи антиплагіатною інтернет-системою Unicheck

Ім'я користувача: Доцент кафедри європейської економіки і бізнесу Л...	ID перевірки: 1016267221
Дата перевірки: 21.05.2024 03:24:37 CEST	Тип перевірки: Doc vs Internet + Library
Дата звіту: 21.05.2024 10:11:56 CEST	ID користувача: 100005726

Назва документа: Експортна спеціалізація у контексті інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС Тресков ...
 Кількість сторінок: 75 Кількість слів: 16471 Кількість символів: 126237 Розмір файлу: 148.72 KB ID файлу: 1016057593

19.3% Схожість

Найбільша схожість: 2.28% з Інтернет-джерелом (<http://dSPACE.nau.edu.ua/bitstream/NAU/31191/1/%d0%a3%d0%94%...>)

0% Цитат

- Вилучення цитат вимкнено
- Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

